

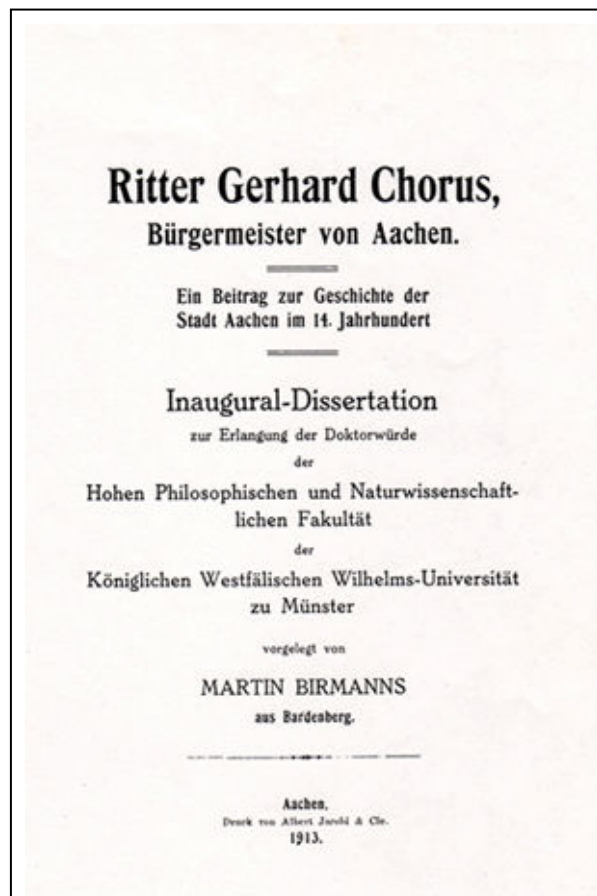
Fragmenten uit het proefschrift over Gerhard Chorus

door Martin Birmanns, Aken 1913

(vertaling uit het Duits: Boudewijn Chorus)

Uit: 'Ritter Gerhard Chorus, Bürgermeister von Aachen. Ein Beitrag zur Geschichte der Stadt Aachen im 14. Jahrhundert. Inaugural-Dissertation zur Erlangung der Doktorwürde der Hohen Philosophischen und Naturwissenschaftlichen Fakultät der Königlichen Westfälischen Wilhelms-Universität zu Münster, vorgelegt von Martin Birmanns aus Bardenberg. Aachen, 1913.

(Ritter Gerhard Chorus, Burgemeester van Aken. Een bijdrage tot de geschiedenis van de stad Aken in de 14e eeuw. Proefschrift ter verkrijging van de doctorstitel van de Hoge Filosofische en Natuurwetenschappelijke Faculteit van de Koninklijke Westfaalse Wilhelms-Universiteit te Münster. Door Martin Birmanns uit Bardenberg. Aken 1913.)

INHOUD

De voorouders van Gerhard Chorus en zijn privéleven	3
Ambten in Aken en de verdiensten van Gerhard Chorus	8
Gerhard Chorus als diplomaat	19
Veronderstelde bouwactiviteiten van Gerhard Chorus	27
Het graf van Gerhard Chorus	28
Gerhard Chorus in de herinnering van de burgers van Aken	32
Vier oorkonden die Gerhard Chorus vermelden.....	33

Uit hoofdstuk 1:

De voorouders van Gerhard Chorus en zijn privéleven

De vrije burgers van Aken

Het merendeel van de bevolking van de stad Aken in de Middeleeuwen behoorde tot de stand der handwerklieden, ten dele ook nog akkerbouw bedrijvende burgers. Zij waren vrije burgers, maar voor de bouwgrond van hun huis en het bijbehorende tuin- en akkerland waren zij erfpacht verschuldigd aan de stad of aan andere grondbezitters¹. Daarnaast echter was er zoals in alle middeleeuwse steden een bevoorrechte klasse onder de burgers, aan wie exclusief het bestuur en alle hogere ambten toekwamen, een patriciaat.

De patriciërs waren eigenaren van grotere stukken vrije grond, die ze verpachtten aan de zich vestigende inwoners. Deze immigranten waren in Aken zeer talrijk, vooral in de 13^e eeuw. Want terwijl in de meeste steden de regel gold dat een immigrant pas dan volledige vrijheid verwierf als zijn pachtheer niet binnen een jaar en een dag zijn recht liet gelden, beloofde Frederik II in 1244 alle zich nieuw vestigende burgers in Aken vrijheid van meet af aan².

Ontstaan van de naam Chorus

Uit welke streken de immigranten vooral kwamen, is een vraag die zich niet uit de ter beschikking staande bronnen laat beantwoorden. Evenzo de vraag naar de afkomst van de Chorussen. Zij is ook daarom moeilijk te beantwoorden, omdat de Chorussen hun naam niet aan een oord ontleenden, iets dat verder in Aken niet bepaald zeldzaam was. Zo is bijvoorbeeld de schepen (rechter/wethouder) *Theodorik de Lemecke* naar zijn geboorteplaats, het huidige Linnich, genoemd en is *Henric von Sleida* naar het zuidoostelijk van Aken gelegen Schleiden genoemd³. Een plaats Chorus evenwel is niet bekend.

De schrijfwijze van de naam is uiteenlopend. Naast de meest gebruikelijke vorm *Chorus* komen voor: *Corus*, *Choris*, *Coris*, *Corys*, *Choerus* en *Korus*, *Koris*, *Korres* en *Kores*. Thans is de schrijfwijze *Chorus* gebruikelijk. De naam Chorus is een van de weinige echt Latijnse namen die in de historische bronnen van Aken voorkomen. Welliswaar komt de naam Chorus niet voor in Latijnse opschriften, maar wel de vormen *Corius*⁴ en *Corvius*⁵.

Eerste vermelding van een Chorus

Nog vóór het genoemde privilege dat Frederik II de nieuwkomers in Aken verleende, moeten de Chorussen zich in Aken gevestigd hebben. Want al in een oorkonde van 1232 komt een **Tiricus**, ofwel Theodorik (Diederik), Chorus voor als getuige, en wel bij een schenking die een zekere Rikolf de abdijs van Burtscheid onder Aken deed⁶. Theodorik woonde in de Hartmannstrasse, was gehuwd en stierf op 17 juni, al is onbekend van welk jaar⁷.

Aangezien alleen burgers bij officiële transacties als getuigen konden optreden, bezaten de Chorussen destijds dus reeds het burgerrecht. In dienst van de stad en in de beleving van hun stadsgenoten zien wij hen gestaag stijgen, want steeds vaker werd hun naam genoemd in oorkonden. In 1250 verkocht een ridder *Henric von der Forst* aan de parochie van Aken enkele landerijen in de buurt van de stad, in de streek

die tot Aken werd gerekend. Twee leden van de familie Chorus traden op als getuige, namelijk **Wilhelm** Chorus en zijn broer **Henric**, met de bijnaam Skappo⁸.

Een andere **Henric** Chorus werd in 1317 vermeld, eveneens als getuige, in een oorkonde waarmee werd bevestigd dat ene *Reinald von Montjoie* 1.050 mark leende van de Akense schepen Arnold Wilde, tegen een rente van 200 mark⁹. Verder werden nog vier verschillende Henrics Chorus opgesomd in een necrologie uit de abdij van Burtscheid. Helaas staat nergens een jaartal vermeld, zodat we van die Chorussen alleen de overlijdensdag kennen: 20 februari, 12 april, 21 april en 4 juni¹⁰.

Allen behoorden tot dezelfde familie

Dat alle genoemde Chorussen en bovendien alle in de bronnen voorkomende Chorussen tot een en dezelfde familie behoren, kan worden afgeleid uit het zeldzame voorkomen en de unieke aard van de naam. De graad van verwantschap van de genoemden kan echter niet nader bepaald worden, omdat de zegels van de betreffende getuigen niet bewaard zijn gebleven.

De namen van de ouders van Gerhard zijn niet bekend. Ook weten we niets over zijn jeugd en adolescentie. De eerste maal dat hij genoemd wordt is hij reeds burgemeester van de stad, in 1327¹¹. Omdat het mogelijk is dat hij dit ambt al eerder bekleedde en men een jonge man onder de dertig deze belangrijke functie zeker niet zal hebben toevertrouwd, kan men ervan uitgaan dat Gerhards geboortejaar ongeveer 1290 zal zijn geweest. (–)

Vermogen en bezit van Gerhard Chorus

Gerhard Chorus heeft waarschijnlijk een aanzienlijk inkomen genoten. Anders had men hem zeker niet in aanmerking laten komen voor hoge ambten in dienst van de stad. Hoewel de Chorussen nooit grootgrondbezitters waren, zoals de meeste patriciërs, waren hun economische omstandigheden niet bepaald slecht, zeker niet die van Gerhard Chorus.

Hij bezat een huis aan de vroegere Scherpstrasse¹², die zijn naam te danken had aan de punt die deze straat dichtbij het begin van de huidige Jesuitenstrasse vormt¹³. Tegenwoordig heet de straat Annastrasse. Naast dit huis bezat Gerhard diverse landerijen. Zo hoorden aan hem twee morgen (1 ³/₄ hectare) weidegrond toe bij Schauvmond tegenover Krugenofen, waarvan er een later toeviel aan het Matthiashof en de andere aan ene *Johann von Gimmenich*¹⁴. Drie morgen land (2 ¹/₂ hectare) bezat hij in Lanzenborn, tussen Aken en Vaals¹⁵.

Wijnbergen

Tenslotte had hij in de omgeving van de stad 2 ¹/₂ morgen (2 hectare) wijnberg aangelegd, waarvoor hij van de stad een beloning van 2 ¹/₂ mark ontving¹⁶. Veel wijngaarden lagen toen nog in de voorsteden van Aken, en de wijnbouw bracht rijkelijk gewin op. Want zolang de wouden op de noordwestelijke hellingen van de Eifel nog bestonden, beschikte Aken over grond die voor de westenwind beschut was en de wijnbouw een relatief gunstige temperatuur bood¹⁷. Omdat de export van wijn de stad veel geld opleverde, trachtte het stadsbestuur de wijnbouw te stimuleren door premies te verdelen. De familie Chorus schijnt in het bezit van grote wijnbergen te zijn geweest. Bij een **Henric Chorus** werd bijvoorbeeld wijn ingekocht ter gelegenheid van een bezoek van keizerin Margaretha in 1338¹⁸. (–)

Gerhard was echter voor zijn levensonderhoud niet aangewezen op bedrijfsinkomsten. Want naast het genoemde vermogen genoot hij inkomen uit meerdere functies. Als burgemeester ontving hij aan het eind van zijn ambtstermijn (steeds één jaar) honderd mark¹⁹, buiten de presentiegelden voor iedere raadsvergadering. Als stadsvoogd (rechter) kreeg hij een deel van de boetes die het College van Schepenen oplegde²⁰ en als schepen een deel van de gerechtelijke kosten²¹. Over inkomsten uit het ambt van meier ontbreken gegevens.

Misschien bezat ook zijn echtgenote vermogen. Haar familienaam kennen we niet, haar voornaam was **Katharina**. Misschien was zij een *Schellart*²², maar bewijzen daarvoor ontbreken. In oorkondes werd bij de vermelding van vrouwen de familienaam bijna nooit gebruikt²³. (–)

Giften aan de kerk

Zijn rijkdom benutte Gerhard Chorus voor schenkingen vooral aan kerkelijke doelen, en wel in een mate die voor zijn tijdgenoten een voorbeeld werd. Hij deed meer schenkingen aan de kerken van Aken dan wie ook sindsdien. Diverse bewaarde schenkingsaktes zijn op dezelfde dag opgesteld, op 13 januari 1353. Misschien dat hij toen ernstig ziek was en voor zijn zielenheil wilde zorgen. (–) Dat Gerhard een actieve christen was en op grond van zijn geloofsbelevens ook voor zijn zielenheil zorgde, blijkt ook uit een necrologie van de Dom van Aken²⁴. Het jaartal hiervan is niet vast te stellen. We leren uit deze necrologie, dat Gerhard op 13 januari 1353 in de Dom een jaarlijkse mis voor zijn zielenheil en dat van zijn vrouw regelde. Deze mis werd op 4 november gelezen. Gerhard gaf het kapittel daarvoor 40 schillingen aan pachtrente van drie morgen land (2,5 hectare) in Lanzenborn. (–)

In 1335 verleende paus Benedictus XII vanuit Avignon een bijzondere aflaatregeling²⁵ aan de abdij van Burtscheid (die sowieso rijk bedeeld werd met aflaten²⁶), waarvan de oorkonde bewaard is gebleven²⁷. De regeling werd opgesteld door aartsbisschop Wilhelm (van Keulen) en veertien bisschoppen en verleent een aflaat van veertig dagen aan ieder die, zonder zonden, op bepaalde kerkelijke feestdagen de abdijkerk van Burtscheid bezoekt, daar bepaalde gebeden opzegt en de abdij een weldaad bewijzen. In een bijlage staat echter vermeld, dat ook ieder de aflaat deelachtig wordt die voor het zielenheil van Gerhard Chorus en zijn echtgenote bidt. Hieruit kan geconcludeerd worden dat Gerhard Chorus een groot weldoener van de abdij in Burtscheid moet zijn geweest. (–) De kleuren van de miniatuurschilderingen op de oorkonde zijn vooral rood, geel en violet. (–) Links onder de grote initiaalletter 'U' knielt een biddende man, met het bijschrift *Dominus Gerardus Chorus*. Hij draagt een violetkleurig kerkelijk gewaad. De afgebeelde is opmerkelijk lang, met een relatief klein hoofd. De handen heft Gerhard ten hemel. Zijn hoofd is onbedekt, het haar zeer dicht. (–) Onder Johannes de Doper is de echtgenote van ridder Chorus afgebeeld, eveneens in knielende houding. Ook zij draagt een violet gewaad. De handen houdt zij voor de borst gevouwen om te bidden. Haar gezicht is onbedekt, het haar bedekt met een tot op de schouder vallende hoofddoek. Boven haar hoofd staat het bijschrift *Domina Katerina*.

Deze vrome ridder, die de geestelijken aan hun gelovigen ten voorbeeld stelden, kon naar de opvattingen van zijn tijd de dood met een gerust hart in de ogen zien. Op hoge leeftijd stierf hij op 20 april 1367²⁸, nadat hij de abdij Burtscheid nog een jaarlijkse rente van 5 mark en 40 schillingen had gelegateerd²⁹. (–)

Oorkonde uit 1335 met aflat voor Gerhard Chorus en zijn vrouw Katharina, verleend door paus Benediktus XII vanuit Avignon aan het klooster te Burtscheid, bij Aken. Birmanns beschrijft de oorkonde in hoofdstuk 1. De tekst van de aflatakte heeft hij niet opgenomen in zijn dissertatie, maar volgt hierna. Helaas zijn het pauselijke evenals de bisschoppelijke zegels op deze afbeelding niet zichtbaar. De oorkonde wordt bewaard in het Landesarchiv Nordrhein-Westfalen, Düsseldorf.

Tekst oorkonde 'Aflaat' (11 januari 1335)

Baptist und St. Johannes Evangelist in Burtscheid (mon. s. Johannes baptiste et Johannis evangeliste in Porceto ord. Cistercien. Colonien. dioc.) zu mehren und seinen Besuch seitens der Christgläubigen zu fördern, einen Ablaß. Allen, die dieses Kloster in wahrer Reue nach abgelegter Beicht an den Festen seines Patrons oder auf Christi Geburt, Beschneidung, Erscheinung, Karfreitag, Ostern, Himmelfahrt, Pfingsten, Fronleichnam, Kreuzauffindung und -Erhöhung, Geburt und Enthauptung St. Johannes Baptist's, St. Peter und Paul und den Festen der übrigen Apostel und Evangelisten, auf Allerheiligen und Allerseelen, den einzelnen Marienfesten, den Festen der hl. Stephanus, Laurentius, Georgius, Martinus, Nikolaus, Gregorius, Maria Magdalena, Katharina, den Oktaven dieser Feste, soweit sie gefeiert werden, am Kirchweihfest und an den einzelnen Sonntagen andächtig besuchen oder der Messe, Predigt, Matutin, Vesper oder einem anderen Gottesdienst darin beiwohnen, dem' Versehgang der Kranken (corpus Christi et oleum sacrum cum infirmis portentur) folgen, beim Läuten der Abendglocke nach dem Gebrauch der römischen Kirche auf den Knien drei Ave Maria verrichten, im Kloster oder auf dem Friedhof für die Seelen der dort Bestatteten beten, zum Bau, zur Beleuchtung, zum Schmuck oder zu sonstigem Erfordernis hilfreich beitragen, irgend etwas schenken oder vermachen, oder dort an der Feier der Sakramentsmesse (missis de corpore Christi ibidem celebratis) teilnehmen und dabei für d. Gerardus Chorus und seine Gattin Katerina sowie deren Kinder und Verwandte beten, werden, vorbehaltlich der Zustimmung des Diözesanbischofs, 40 Tage Ablaß gewährt. — S.: Die Aussteller. — D.: Avignon (Avinioni), 1335, Januar 11, pont. d. Benedicti p. XII. anno 1.

Noten bij hoofdstuk 1

1. Höffler, blz. 178.
2. Lörsch, *Das falsche Diplom Karel des Grossen*, blz. 158.
3. Quix, *Cod. dipl.* nr. 272 u. 83.
4. *Corpus inscriptionum Latinarum* XI 4609 aus Carsulä und IX aus Amiternum.
5. C.J.L., X 466 aus Cales.
6. Quix, *Burtscheid*, blz. 228 en 431.
7. Quix, *Necrologium*.
8. Quix, *Bernsberg*, blz. 83.
9. Quix, *Cod. dipl.* nr. 283.
10. Bosbach, blz. 90.
11. Quix, *St. Peter*, blz. 28.
12. Quix, *Chorus*, blz. 26.
13. Pick, blz. 172.
14. *Der St. Matthiashof* (anoniem). Uit *Aachens Vorzeit* V 20.
15. Oorkonde van 13 januari 1353 uit het *Necrologium* van de domkerk in Aken. Originele tekst (in oud-Duits, nog te vertalen naar het Nederlands) in bijlage.
16. Laurent, *St. R.* 111 (37-39).
17. Haagen I, blz. 251.
18. Laurent, *St. R.* 34.
19. Laurent, *St. R.* 10.
20. Höffler, blz. 201.
21. Höffler, blz. 212.
22. Quix, *Chorus*, blz. 21.
23. Laurent, *St. R.* 142 (2): It. Drude, uxori Egidii de Hoyen.
24. *Gesch. Burtscheids*, blz. 145.
25. Quix, *Burtscheid*. Oorkonde nr. 128.
26. Quix, *Burtscheid*, Oorkonde nr. 40, 42-48, 56-57.
27. Deze ligt in het Staatsarchief te Düsseldorf: *Abtei Burtscheid* nr. 37. Tevens afgedrukt bij Quix, *Burtscheid* Oorkonde nr. 128. Quix schrijft op pagina 50: 'dicto Gerardo' in plaats van 'domino Gerardo'. Verder is de oorkonde foutloos weergegeven.
28. De dag van zijn overlijden staat genoemd in de *Burtscheider Necrologie*: "12 kal. may obiit Gerardus Korus miles don. ei. V Mr. XI. solid. annuatim".

Uit hoofdstuk 2:

Ambten in Aken en de verdiensten van Gerhard Chorus

De warme bronnen van Aken waren reeds in de Romeinse tijd bekend¹. Resten van een waterleiding, badinrichtingen en woonhuizen, allerlei muurwerken, inscripties en munten wijzen er op, dat in Aken een Romeinse nederzetting bestond. Veel weten we daar niet over. Ook over het lot van de plaats na de verdrijving van de Romeinen weten we niets. Vast staat wel, dat de Duitse bewoners die na het vertrek van de Romeinen in Aken zaten, een dorpsnederzetting vormden.

Even duister is de geschiedenis van Aken in de tijd van Merovingen. Aken trad pas in het voetlicht van de geschiedenis in de tijd van de Karolingen. Zij bouwden een slot in Aken, dat vooral door koning Pepijn en door Karel de Grote zeer regelmatig bezocht werd. In aansluiting op dit slot vestigden zich diverse koninklijke hovelingen. Handel- en handwerklieden stroomden al gauw toe. Toch was Aken daarmee nog geen stad geworden. Het duurde nog ongeveer vier eeuwen voor Aken in het bezit van alle rechten was, die in de Middeleeuwen een stad van een dorpsnederzetting onderscheidde.

In de elfde eeuw werd Aken als apart rechtsgebied losgemaakt van de omliggende plaatsen. Op 9 januari 1166 kreeg Aken door een privilege van Frederik I een markt. Tien jaar later werd Aken ommuurd. Een zelfstandig bestuur is voor het eerst in 1192 aantoonbaar, maar kan heel goed al eerder bestaan hebben. Op grond daarvan kan sinds ongeveer het derde kwart van de 12^e eeuw van een stad Aken gesproken worden.

Vrijheid en burgerrechten

De bevolking van de stad Aken bestond louter uit vrije mensen. Wederom was het Frederik I, die op 8 januari 1166 de persoonlijke vrijheid voor alle inwoners van Aken juridisch vastlegde. Dit voorrecht breidde Frederik II uit tot ieder die zich in Aken vestigde, en wel zodanig dat nieuwkomers vanaf de dag van hun vestiging vrij waren. Hoewel dus alle inwoners van de stad vrij waren, hadden ze niet allemaal het burgerrecht. Het begrip vrijheid was niet hetzelfde als het begrip burgerrecht. Dit betekende dat de bevolking bestond uit burgers en niet-burgers. Burgers waren aanvankelijk alleen patriciërs, dat wil zeggen ieder die vrije grond bezat. Waren de patriciërs in de begintijd alleen grondbezitters, later hebben zij zich ook met de handel beziggehouden. Alleen zij golden als volle burgers en konden op grond daarvan deel uitmaken van het stadsbestuur en de hogere ambten bekleden.

Groter dan het aantal patriciërs was het aantal handwerklieden. Zij waren persoonlijk vrij, maar moesten hun grondheer voor de grond waarop zij hun huis bouwden erfpacht betalen, evenals voor hun tuinen en akkerland. Zolang ze pachtplichtig waren en geen vrije grond bezaten, golden ze niet als volle burgers. In de loop van de 14^e eeuw werd een algehele aflossing van deze pachtplichten doorgevoerd. Recht op deelname aan het stadsbestuur kwam hen echter eerst in de loop van de 15^e eeuw toe.

Naast de patriciërs en de handwerklieden waren er in Aken talrijke Lombarden. Daaronder werden christelijke kooplieden verstaan, die sinds de 13^e eeuw in

Frankrijk en Duitsland pandhuizen oprichtten en geldzaken opzetten². In Aken hebben zij de joodse kooplui bijna geheel verdrongen.

Een laatste talrijke bevolkingsgroep in Aken vormden de geestelijken. Zoals overal was ook hier de clerus vrijgesteld van stedelijke belastingen en niet onderworpen aan de wereldlijke jurisdictie.

Rechtspraak in Aken

Er waren twee rechtbanken in de stad Aken, het College van Schepenen en de kerkelijke rechtbank. Het College van Schepenen bestond oorspronkelijk uit zeven, sinds 1250 uit veertien leden. Het werd via coöptatie samengesteld uit oudere leden van het patriciaat. Het ambt van schepen gold voor het leven. De bevoegdheden van het College van Schepenen strekten zich uit over alle inwoners in strafzaken en – althans in de 12^e en 13^e eeuw – ook in civiele zaken. Bijvoorbeeld de verkoop van stukken grond moest voor de schepensteroel plaatsvinden.

Rechter bij het College van Schepenen waren drie beambten in dienst van de stadsheer, dat is de koning, namelijk de stadsvoogd, meier en de schout. Aangezien zij alle drie de titel van rechter voeren³ is het moeilijk onderscheid te maken tussen de diverse bevoegdheden die zij bezaten. Waarschijnlijk was de *stadsvoogd* de hoogste rechter, in ieder geval de meest aanzienlijke. Hij beschikte over de koninklijke jurisdictie. Daarnaast had hij de taak om de bezittingen van de koning in de stad te beheren. In 1270 kwam de voogdij over Aken namens de koning toe aan de graven van Gulik. Het is niet duidelijk, of deze voogdij verpand werd door de koning, of dat de Gulikers zich dit recht met geweld hadden aangematigd. Zij behielden dit recht, maar oefenden het niet persoonlijk uit. De graven van Gulik beleenden de voogdij, meestal aan niet-Akenaren, waarschijnlijk om er zoveel mogelijk inkomsten uit te krijgen.

Over de officiële taken van de tweede koninklijke rechtsbeambte, de *schout*, weten we eveneens weinig. Ook hij was bekleed met de jurisdictie van de koning. Hij was verder, zolang het College van Schepenen vóór het opkomen van de gemeenteraad het stadsbestuur voerde, voorzitter en leider van dit college. Hoever zijn bevoegdheden gingen is niet uit de beschikbare bronnen af te leiden. Begin van de 14^e eeuw lukte het de graven van Gulik ook dit ambt via verpanding aan zich te trekken.

Waren de voogd en de schout bekleed met de hoogste koninklijke jurisdictie, de *meier* bezat een lagere rechtsmacht. Hij was bovendien de voltrekkingsambtenaar van de vonnissen van de beide andere rechters. Daarnaast was het zijn taak de schepenen ter rechtszitting te ontbieden. Tegelijk met het ambt van schout werd aan de Gulikers ook de meierij over Aken verpand. Zo kreeg de graaf van Gulik aan het begin van de 14^e eeuw de gehele wereldlijke rechtsmacht in Aken in handen.

De klerikale jurisdictie werd uitgeoefend door de kerkelijke rechtbank. Over haar ontstaan is niets te vinden in de bronnen. De bevoegdheid van dit gerecht was vergelijkbaar met die van kerkelijke rechtbanken in andere steden en betrof lichamelijke verwondingen, echtscheiding, toverij, ketterij en woeker. Dat deze kerkelijke rechtbank in een competentiestrijd met het College van Schepenen raakte, is niet beschreven, maar wel waarschijnlijk. Lichamelijke verwonding bijvoorbeeld was ook voor het forum van de meiers een vergrijp tegen de burgerlijke rechtsorde.

Het stadsbestuur

Het stadsbestuur was oorspronkelijk in handen van het College van Schepenen. De koninklijke schepenen waren dus niet alleen rechters maar vormden ook de gemeenteraad. Alleen een schepen kon raadslid zijn. Reeds de eerste vermelding van het College van Schepenen in 1192 laat zien, dat de schepenen het bestuur van de stad Aken leidden. Voorzitter van het College van Schepenen was de koninklijke schout, van huis uit een rechterlijke beambte. De schepenen en hun voorzitter waren aantoonbaar nog tot in 1241 actief als gemeentebestuurders. (–) Aangezien de taken van het stadsbestuur steeds omvangrijker en zwaarder werden raakte het College van Schepenen al gauw overbelast. Daarom vormden de schepenen mettertijd een aparte bestuursraad, waarvoor zij vooraanstaande leden uit het patriciaat kozen. Bovendien werden twee prominente patriciërs aangesteld als uitvoeringsbeambten van deze stadsraad. Een van hen werd uit de schepenen gekozen, de ander uit de raadsleden. Beiden werden burgemeester genoemd. Hun optreden is voor het eerst in 1252 vastgelegd. Dit jaar zou men dus als oprichtingsjaar van de Akense gemeenteraad kunnen betitelen.

Een vanzelfsprekend gevolg van deze ontwikkeling was, dat het College van Schepenen zich meer en meer beperkte tot de rechterlijke activiteiten en het stadsbestuur overliet aan de gemeenteraad. Toch hebben de schepenen steeds een bestuursprivilege behouden. Wie schepen werd, kreeg automatisch ook zitting en stemrecht in de stadsraad. Dat blijkt ook uit het eerste volledig bewaard gebleven raadsverslag van 1351. Onder de vijftig raadsheren bevonden zich alle veertien schepenen. Het aantal raadszittingen lag overigens niet vast. Net als bij het College van Schepenen werd de opvolging via coöptatie geregeld. De beide burgemeesters werden jaarlijks uit de raad gekozen. Hoe dat ging, weten we niet. Omdat het Akense bestuursjaar begon op de dag na Sint Urbaan, op de 26e mei, was dit ook de eerste dag van de ambtstermijn van de burgemeesters. De ambtstermijn beperkte zich tot één jaar. Directe herverkiezing was niet mogelijk.

De burgemeesters regelden alle zaken van de raad. Zij waren met name verantwoordelijk voor het financiële bestuur. Niet elke uitgave deden zij zelf, ze hadden een administrateur tot hun beschikking, die de boeking van inkomsten en uitgaven verzorgde. Een echte stadspenningmeester kwam er echter pas aan het eind van de 14^e eeuw.

Bij openbare ordeverstoringen waren de burgemeesters verplicht de rust te herstellen en ieder die zich niet aan hun orders hiel gevangen te nemen. Na afloop van de ambtstermijn konden burgemeesters hun titel behouden. Meestal werden zij dan als 'afgetreden burgemeester' vermeld. In die hoedanigheid hadden zij recht op de bekleding van allerlei erefuncties, zoals het ambt van Christoffel, zijnde voorzitter van (een van) de negen graafschappen waar Aken in opgedeeld was. Christoffel was de sleutelbewaarder van de toren van zijn graafschap. Hij had verder het toezicht op de blusmaterialen en bij het uitbreken van brand moest hij de inwoners van het graafschap alarmeren.

Economische bloei van Aken

Zo ongeveer lagen de bestuursverhoudingen in de stad Aken, voordat Gerard Chorus in het derde decennium van de 14^e eeuw zijn politieke loopbaan begon. De 14^e eeuw was een bloeitijd voor de middeleeuwse steden in politiek, sociaal en economisch

opzicht. Dit gold ook voor de stad Aken. Daar ontvouwde zich een druk leven. Met nijvere activiteit en begunstigd door diverse privileges en tolvrijstellingen had Aken het hoogtepunt van zijn economische machtsontplooiing bereikt. De Akense handel, vooral in textiel, strekte zich tot in verre streken uit, met name naar de Nederlanden⁴.

In het verlengde van de economische bloei ontstond een streven naar sociale vooruitgang. Er werd een algemene behoefte zichtbaar om zich in sociaal opzicht van knellende banden te bevrijden. Twee rivaliteitconflicten traden naar voren: die tussen het patriciaat en de gilden en die tussen leken en geestelijkheid.

De gilden noemden zich in Aken meestal ambacht. De eerste berichten over het bestaan van ambachten stammen uit de 14 eeuw. Hoewel er over het ontstaan van geen enkel ambacht iets is overgeleverd, is toch duidelijk dat zij niet zijn voortgekomen uit kringen van hofdienaren. We weten namelijk, dat er in Aken handwerkslieden van het hof waren, die niet tot een gilde behoorden en alleen als zij hun producten ook openbaar wilden verkopen door de plaatselijke gildenvoorzitters werden gecontroleerd⁵. Waarschijnlijk zal ook in Aken de wens om het vakmonopolie te behouden ten grondslag hebben gelegen aan de gildenvorming.

Het machtigste gilde in Aken werd het Wolambacht, dat voor het eerst in 1338 in een oorkonde wordt vermeld⁶. Zijn voorzitters, de beide werkmeesters, werden jaarlijks uit de raad gekozen. Zij voerde gezamenlijk de leiding over het ambacht en konden een zekere rechtsmacht over de gildenleden uitoefenen. Bij het wolgilde hoorden niet alleen de wevers, maar ook de kamvervaardigers, de kammers en de walkers. Vanaf begin 14^e eeuw is er in Aken ook sprake van een kleermakersgilde, een slagergilde en een goudsmedengilde.

Sociale onvrede

Aangezien de patriciërs alle hoge ambten bekleedden en de gildenleden daarvan waren uitgesloten, moet het wel hun natuurlijke streven geweest zijn een verandering in het stadsbestel te bewerkstelligen. Ze hadden reden voor ontevredenheid te over. Zoals elders zullen ook in Aken patriciërs zich aan gewelddadig optreden bezondigd hebben. Bovendien was de financiële positie van de stad niet best. Sinds de lang aanhoudende belegering door Willem van Holland, die een zware aanslag op de welstand van de gemeente had veroorzaakt, was pas een halve eeuw verlopen. De schulden van de stad werden nog groter, toen in de loop van de 14^e eeuw de behoefte aan grote bouwwerken opkwam, zoals bijvoorbeeld de bouw van het raadhuis en de buitenste stadsmuur⁷. In wezen werkte dit tijdsbeeld in het voordeel van een gisting onder de handwerkslieden. Keizer Ludwig zelf had in verschillende steden, zoals Mainz, Straatsburg en Basel, de democratische gilden in hun streven naar deelname aan het stadsbestuur ondersteund⁸. Dat heeft hem niet berouwd, want toen hij met paus Johannes XXII in conflict kwam, schaarden zich juist de kleine kooplui en handwerkslieden van de genoemde steden aan de kant van de keizer, terwijl de door hem benadeelde patriciërsfamilies partij kozen voor de paus.

Ook op ander niveau ontbrak het in Aken niet aan een steun voor de zaak van de keizer. Daarvoor zorgden de Minderbroeders. Wonend in de stad, vertrouwd met het lijden van de verdrukten, waren zij de advocaten van de lagere klasse. Juist op de gewone man hadden zij een grote invloed⁹. Door hen werd Ludwig, aan wiens kant zij in zijn conflict met de paus over de armoede van Christus stonden, werkelijk populair. Op hun aanraden werden in de gildenkringen de gebeurtenissen van de dag

onder Ludwig van Beieren besproken en verspreid. Er was nieuws genoeg. De processen van paus Johannes XXII tegen de keizer, de afkondiging van de kerkelijke ban, de brieven van de paus en de antwoordbrieven van de keizer, de diplomatieke interventie van de steden in het conflict, de preken voor en tegen de armoede van Christus, dit alles dwong eenieder om stelling te nemen en zich te informeren. Vooraan in de beweging in Aken stonden twee priors van de Generaliteit der Minderbroeders, *Siegelbert von Landsberg* en *Johann Meister von Roida*¹⁰. Zij hadden van de keizer een volmacht gekregen, om ieder te arresteren die hen naar hun mening dwarsboomde in het werven van medestanders.

Gerhard Chorus als politicus

Uiteindelijk kwam zelfs de literatuur van die tijd Ludwig te hulp. Het geschrift van Marsilius over de soevereiniteit van het volk had de gilden, ook die in Aken, er gemakkelijk toe kunnen brengen om in opstand te komen¹¹. Dat het echter niet tot een werkelijke opstand kwam in Aken, en de gilden rustig bleven, is de verdienste geweest van Gerhard Chorus. Met hem stond een man vooraan die, vredelievend, streefde naar samenwerking tussen de gilden en het patriciaat, en die deze ook bereikte. Hij wendde zijn invloed aan om enerzijds de gerechtvaardigde wensen van de gilden te vervullen en aan hun klachten gehoor te geven. Anderzijds echter was hij te zeer patriciër, om op alle eisen van de gilden in te gaan. Het stadsbestuur bleef uitsluitend in handen van de patriciërs. Zij waren ook te machtig en te talrijk voor een succesvolle verheffing van de gilden. Om deze anderzijds te blijven onderdrukken was niet in overeenstemming met het rechtvaardigheidsgevoel van Chorus en evenmin met de algemene politiek van zijn heer, keizer Ludwig, die immers overal de gilden ter wille was.

Het getuigt van grote mensenkennis, dat de keizer oog had voor de politieke vaardigheid van Gerhard. Hij zag in de invloedrijke en welbespraakte voorman een waardevolle bondgenoot en aarzelde niet hem aan zich te binden. Als hij Chorus immers voor zich zou winnen, dan was hij daarmee zeker van de hele stad Aken, zowel de gilden als de families der aanzienlijken. Vandaar dat hij hem tot ridder sloeg, waarschijnlijk op 18 augustus 1331 in Frankfurt¹². Deze gebeurtenis moet belangrijke gevolgen hebben gehad. Het vertrouwen van de keizersgezinde gilden in de door de keizer met een zo hoge eer beklede man werd nog groter. Ook kon nu een conflict tussen de oligarchische patriciërgeslachten en de democratische minderbroeders worden voorkomen, want deze wedijverden van nu af met Gerhard Chorus, hoofd van het patriciaat, in het streven om de Akense burgerij trouw aan de keizer te houden.

Details over de activiteit van de ridder, als bemiddelaar tussen de raad en de gilden, zijn niet bekend. Wel weten we van een klein gildenoproer in 1348¹³. Dit werd echter snel beëindigd. Sindsdien heerste rust en vrede in de stad tot het levenseinde van de ridder. Uit erkentelijkheid roemde men in zijn grafschrift juist de vredespolitiek van Gerhard en doelde men op zijn positie boven de partijen toen men schreef: "In populo magnus...Urbem dilexit et gentem splendide rexit" en verderop: "...scelus hic non liquit inultum"¹⁴.

Na de dood van de ridder is het alsnog tot een opstand van de gilden tegen het patricische stadsbestuur gekomen, die ernstige vormen schijnt te hebben aangenomen. In 1368, een jaar na Gerhards overlijden, kwamen onder meer de wevers en de walkers tegen de raad in het geweer. Deze reageerde met aanzienlijk

geweld. Zij kon geen betere oplossing bedenken dan de executie van de vier belangrijkste aanstichters¹⁵.

Ook in de strijd tussen geestelijkheid en burgerij – die zich zoals overal ook in Aken de middeleeuwen door voortsleepte – voerde Gerhard Chorus een bemiddelende politiek. De geestelijkheid had overal een uitzonderingspositie verworven, waardoor de plichten van burgers niet voor hen golden. De stadsbesturen probeerden de ongebreidelde toename van kerkelijke bezittingen tegen te gaan door hoge belastingen op te leggen en beperkingen te stellen aan erfenissen, of zelfs te verbieden aan de kerk testamentair na te laten. (–) Ook om andere redenen (zoals een langlopend conflict tussen de Duitse keizer Ludwig IV en paus Johannes XXII) trachtte de Akense burgerij de privileges en macht van de geestelijkheid in te perken. Dat het daarbij niet tot werkelijke strijd kwam, is wederom aan niemand anders dan aan Gerhard Chorus te danken, die de goede vrede al gauw wist te herstellen. Hoe hij dit precies voor elkaar heeft gekregen is helaas niet meer uit de bronnen af te leiden. Dat hij daartoe echter geen geweld heeft gebruikt, is waarschijnlijk. In ieder geval heeft hij niet de weg gevolgd van de Raad in Mainz, die niet alleen de kerkelijke bezittingen en landgoederen, maar ook de geestelijken zelf onder de voor burgers geldende wetten trachtte te brengen¹⁶. Dat zou in strijd geweest zijn met Gerhards gelovigheid. De geestelijkheid was voor hem de door God voorziene overheid. Door goed voorbeeld en toewijding aan diverse goede kerkelijke doelen toonde hij zijn medeburgers hoe de vrede met de kerk te waarborgen¹⁷. (–) Dat het tijdens het leven van Ritter Chorus niet tot ernstige wrijvingen tussen de Raad en de geestelijkheid is gekomen was aan hem te danken, en daarvan getuigt ook zijn grafschrift, met de zinsnede ‘In Clero mitis ut agnis’¹⁸ (tegenover de clerus zo mild als een lam), die doelt op zijn succesvolle, geweldloze verzoening van stad en geestelijkheid. Uit dankbaarheid werd de hem de hoge eer bewezen, in de Dom begraven te worden. (–)

Gerhard Chorus als burgemeester

De oudste oorkonde waarin Gerhard Chorus voorkomt als burgemeester van Aken dateert van 1327¹⁹. Aangezien deze oorkonde als datum 7 maart vermeldt, is de oudst van hem bekende ambtstermijn die van 1326-27. Op genoemde datum droegen Gerhard Chorus en Wolter in Punt als burgemeesters en als bevoegde bestuurders van de H. Martinskapel de priester Jacob von Oppenheim voor als opvolger van de overleden Rector van de kapel, Tilmanns von Düren. Deze Martinskapel, gelieerd aan het Martinshospitaal, stond voor de middentoren aan de Keulse kant, in de huidige Alexanderstraat²⁰. Dit verblijf was in de 12e eeuw gesticht om vreemdelingen en pelgrims, die 's nachts aankwamen (en dus niet de stad in konden) onderdak te bieden. Zoals uit de oorkonde blijkt bezat de stad het benoemingsrecht over deze instelling, zodat kan worden aangenomen dat zij is opgericht door en op kosten van de stad Aken.

Andere bestuurlijke activiteiten van Gerhard uit zijn ambtsperiode van 1326-27 zijn niet overgeleverd. Ook over de daarop volgende vijf jaar weten we niets van hem. Het eerstvolgende gedocumenteerde jaar waarin hij een ambt bekleedde was 1332²¹. In dat jaar was hij stadsvoogd en meier tegelijk, waaruit blijkt dat hij door de graaf van Gulik hogelijk gewaardeerd werd. Hoe lang hij precies voogd-meier is gebleven, weten we niet, want de gebruikelijke termijnen van deze ambten zijn niet gedocumenteerd. In ieder geval bekleedde hij het ambt niet meer in 1334, zoals blijkt uit de jaarrekening van de stad²². Het is niet aannemelijk dat tussen Gerhard en de graaf van Gulik een verwijdering is ontstaan. Mocht dit toch het geval zijn geweest,

akte van 4 juli 1346³⁰ in plaats van Gerhard Chorus een Johann Chorus vermeld als burgemeester, maar deze was de plaatsvervanger van Gerhard Chorus, die op dat moment op reis was naar de keizer³¹. Hieruit blijkt, dat het mogelijk was dat een burgemeester zich door een ander liet vertegenwoordigen. Of dit aan de raad was om te beslissen of aan de burgemeester zelf, is niet gedocumenteerd.

Ook met betrekking tot het vijfde burgemeesterschap van Gerhard in 1351 lijken de feiten elkaar tegen te spreken. Behalve Gerhard Chorus en Rikolt van Rodenburg werden in dat jaar ook Jacob Collin en Wilhelm in Punt als burgemeester vermeld³². Uit het door Kántzeler samengestelde overzicht van burgemeesters van Aken blijkt echter, dat de beide laatst vermelde in 1351 ex-burgemeesters waren. Ze staan er vermeld als burgemeesters in 1350³³. Kennelijk werd de titel bij gelegenheid aangehouden.

In 1351 vond een voor Aken belangrijke gebeurtenis plaats, waar Gerhard Chorus aan heeft deelgenomen. Keizer Ludwig was toen reeds vier jaar dood. Na enige tegenstribbeling erkende Aken Karel IV als rechtmatige opvolger van Ludwig, iets waar de stad geen spijt van zou krijgen. Karel IV was de Rijnlandse steden, in het bijzonder Aken, zeer toegedaan. Zoals zijn voorganger streefde hij naar een goede band met de stad. Zo begunstigde hij diverse tussen steden en vorsten afgesloten verdragen, waardoor deze een sterkere juridische basis kregen³⁴. Anderzijds kon Karel hierdoor zijn keizerlijke macht versterken. Hij stemde bijvoorbeeld in met het verdrag dat op 13 mei 1351 tussen de aartsbisschop van Keulen, Johan III van Brabant en de stad Keulen voor een termijn van tien jaar werd afgesloten³⁵. De partijen verbonden zich wederzijds om in het gebied tussen Maas en Rijn en van Andernach tot Xanten tegen ieder op te treden die zich aan kooplieden of pelgrims vergreep. Voor de stad Aken, een handelsstad, maar bovendien een stad waar vele relikwieën werden bewaard en die dus veel bezocht werd door pelgrims, was het voordelig zich bij dit verdrag aan te sluiten. Dat gebeurde reeds op 25 juli³⁶. Gerhard Chorus legde aan het hoofd van een delegatie van vier burgemeesters, acht graafschapvertegenwoordigers, vijfentwintig gemeenteraadsleden en twee werkmeesters (gildenbestuurders) de gelofte af, dat zij de bepalingen van het verdrag streng in acht zouden nemen. Aan de uit twaalf gezworenen bestaande rechtbank, die de uit het verdrag voortvloeiende strafzaken diende te beoordelen, leverde Aken drie leden.

Het verdrag van 1351 werd in 1364 herbevestigd onder gelijke voorwaarden³⁷. Alleen stelde iedere partij van toen af zes gezworenen ter beschikking. De rechtbank hield afwisselend in Aken, Düren en Maastricht zitting. Ook bij de opstelling van de vernieuwingsakte van het verdrag was Gerhard betrokken, en wel als Christoffel (voorzitter van de graafschappen)³⁸.

Het is niet zeker of Gerhard in 1352 nogmaals burgemeester werd. Volgens sommigen werd hij in 1355 nog een keer gekozen, maar daarvoor zijn geen schriftelijke bewijzen aangedragen³⁹. Zo is gebleken, dat Gerhard Chorus minstens vijf maal burgemeester van de stad Aken was, namelijk in de jaren 1326/27, 1338/39, 1342/43, 1346/47 en 1351/52.

Gerhard Chorus als schepen

Na Gerhards activiteit als burgemeester trad hij toe tot het College van Schepenen. In 1358 wordt hij voor het eerst als schepen genoemd. Het lag in de lijn der verwachtingen dat hij eerder schepen zou zijn geworden, maar aangezien hij voordien de meeste tijd van het jaar buiten Aken vertoefde als gezant van de stad⁴⁰ – behalve tijdens zijn ambtstermijnen als burgemeester – had hij eigenlijk nauwelijks eerder

met het ereambt van schepen belast kunnen worden. Toen het er uiteindelijk toch van kwam, kon hij zijn ruime ervaring uitstekend inzetten in het nieuwe ambt.

De oorkonden waarin Gerhard Chorus als schepen wordt genoemd bevatten meestal akten van verkoop van huizen of landerijen, voor welke transacties het College van Schepenen de aangewezen instantie was. Zo bezegelde Gerhard in 1358 als schepen een oorkonde, waarin de Orde der Karmelieten in Aken huis en hof van Johann Lewen kochten voor 100 Florentijnse guldens⁴¹. In het jaar daarop was hij als schepen en als getuige bij een transactie aanwezig waarbij een naast het Karmelietenklooster gelegen huis, dat aan de burger Gerhard van Horne ook wel genoemd Stroband toebehoorde, voor 170 Akener marken aan het klooster toeviel⁴².

Bij een andere transactie verkocht de bejaarde dame Agnes, dochter van wijlen de weduwe Katharina, in aanwezigheid van zeven getuigen, onder wie Gerhard Chorus als schepen, aan diens collega schepen Arnold von Berg het landgoed Juncheit dat naast een molen lag plus een woonhuis dat voor de Jonkers- en Jacobspoort lag⁴³. Tenslotte is nog een schepenbrief bewaard gebleven, die Gerhard mede opstelde, over de verkoop van een huis in de Kockerelstraat, zum Pütz genoemd, dat ridder von Bongart kocht van ridder Werner von Breitenbend. De broer van Werner, Basilius von Palant, stemde met de verkoop in⁴⁴.

Van groter belang moet de organisatorische activiteit van Gerhard op het terrein van de schepenwetgeving geweest zijn. Helaas zijn daarover slechts weinig bronnen voorhanden. Maar duidelijk is wel, dat er diverse belabgrijke wetswijzigingen tot stand zijn gekomen waar Gerhard bij betrokken is geweest. (–)

Andere verdiensten van Gerhard

Behalve van zijn officiële ambten en missies zijn diverse aanwijzingen van eervolle taken in de particuliere sfeer terug te vinden, waar zijn medeburgers Gerhard Chorus voor vroegen. Zo was hij bijvoorbeeld lange tijd bestuurder van het Heilige Geest hospitaal, in ieder geval van 1332 tot 1340, in 1332 samen met een zekere Selgert⁴⁵, in 1340 met Wolter in Punt en Arnold Schiffart⁴⁶. Het Heilige Geest hospitaal lag bij de dom, tussen de Nicolaaskapel en de koopliedendeur⁴⁷. Het was gebruikelijk, dat de gemeenteraad het bestuur van de ziekenhuizen in handen gaf van huismeesters, provisors genoemd, die over hun activiteiten verantwoording dienden af te leggen aan de raad, met name over inkopen en uitgaven⁴⁸. In 1332 maakten de bestuurders Gerhard Chorus en Selgert een akte op over de verplichtingen van het H. Geest hospitaal ten aanzien van de Begijnen in de Pontstraat⁴⁹. Volgens deze akte was het ziekenhuis verplicht om jaarlijks een uitkering van 8 mark en 4 Akener schillingen aan de Begijnen te betalen, zijnde 2 mark voor onderhoud aan het Conventhuis, 3 mark en 6 schillingen voor vlees en erwten, 16 schillingen voor kolen, 10 voor kersen en 8 voor vers vlees met Kerstmis, Pasen, Pinksteren en Allerheiligen. Aan deze uitkering was als voorwaarde verbonden, dat de Voogd – hoofdbestuurder van het ziekenhuis – een adviserende stem zou hebben bij de keuze van de abdis der Begijnen.

Volgens een andere akte, waarvan de oorkonde in het Kuylenburg Archief in Holland wordt bewaard⁵⁰, verklaarden in 1340 Gerhard Chorus, Walter in Punt en Arnold Schiffart als provisors van het H. Geest hospitaal dat ridder Arnold von Breitenbent aan het altaar van het ziekenhuis een lijfrente van twee maten koren en zes mark had geschonken.

Gerhard bekleedde ook de functie van provisor bij het Gasthuis van Aken op de Radermarkt, het huidige Domplein. Het Gasthuis was in 1336 op last van de gemeenteraad en voor rekening van de stad opgericht voor het huisvesten van

mensen die de kost niet konden verdienen⁵¹. Vandaar dat de provisor waarschijnlijk door de raad werd benoemd. Er was maar één provisor, zoals blijkt uit een akte van 1355⁵². Volgens deze akte verkocht een zekere Hermann zum Valkenstein aan Gerhard Chorus, als bestuurder van het Gasthuis, een erfpacht op het Huis zum Valkenstein.

Voorts nam men Gerhard graag in de arm bij particuliere rechtskwesties. Zo fungeert hij met zes andere prominente heren als getuige wanneer een zekere Jordanus von Stockeym en diens zuster ten gunste van het Mariakapittel van Aken afzien van al hun aanspraken op de erfenis volgens het testament van Wilhelm von Stockeym⁵³. Tenslotte werd Gerhard ook de voogdij over minderjarigen toevertrouwd. Hij was bijvoorbeeld voogd van Gerhard von Rodenburg, Johann von Frankenberg en Moïse von Reymersdal. In hun naam verhuurde hij in 1357 aan de appelhandelaar Vlügen een huis, gelegen op de hoek van de Markt en de Klostergasse.

Noten bij hoofdstuk 2

1. Zie met name Höffler, blz. 171 e.v.
2. Schulte II, blz. 323.
3. Zie met name Von Kempen, blz. 228.
4. Wohlhage, blz. 13.
5. Höffler, blz. 184.
6. Hermandung, blz. 1 e.v. – Höffler, blz. 184 e.v.
7. Zie ook hoofdstuk 4.
8. Müller, blz. 132 e.v. – Sugenheim III, blz. 298.
9. Marcour, blz. 1 e.v. – Schedenberger, blz. 1 e.v.
10. Müller, blz. 239.
11. (onleesbaar)
12. Gerhard voerde de titel *miles* voor het eerst op 28 februari 1332, terwijl hij in 1327 nog gewoon *heer* werd genoemd. Aangezien Aken in de tussenliggende tijd op de in 1331 gehouden rijksdag in Frankfurt was vertegenwoordigd, moet Chorus wel toen en daar tot ridder zijn geslagen.
13. Beeck, blz. 221.
14. Zie ook hoofdstuk 5.
15. Lörsch, *Aachener Chronik*, blz. 1 e.v.
16. Seidenberger, blz. 1 e.v.
17. Zie ook hoofdstuk 1.
18. Zie ook hoofdstuk 5.
19. Quix, *Geschichte von St. Peter* 28. – Lörsch, *A.R.D.*, blz. 284 vermeldt ten onrechte 1328.
20. Biergans, blz. 79.
21. Haagen I, blz. 259 geeft ten onrechte het jaar 1331 aan, maar toen was een zekere Johann Chorus voogd-meier. Zie Lörsch, *A.R.D.*, blz. 261.
22. Laurent, *St. R.* 119, blz. 23 en 124, blz. 6.
23. Lörsch, *A.R.D.*, blz. 176.
24. Laurent, *St. R.* 113.
25. Laurent, *St. R.* 34.
26. Lörsch, *A.R.D.*, blz. 50.
27. Zie over de politieke betekenis van het jaar 1338 ook hoofdstuk 3.
28. Kreutzer, blz. 56-58.
29. Laurent, *St. R.* 170.
30. Quix, *Cod.. Dipl.* Oorkonde nr. 343.
31. Zie hoofdstuk 3.
32. Quix, *Chorus* Oorkonde nr. 1
33. Bonner Jahrbücher des Vereins für Altertumskunde LXVI, blz. 128 e.v.
34. Kelleter, blz. 16. – Werunsky II, blz. 344.
35. Lacombet III nr. 496.
36. Quix, *Chorus* Oorkonde nr. 1.
37. Kelleter, blz. 27 e.v.
38. Quix, *Chorus* Oorkonde nr. 2.
39. Kämtzeler, blz. 129. De vermelding bij Reumont in *Aachener Liederkrantz*, blz. 78, dat Chorus in

- 1365 het ambt nog bekleedde, moet het gevolg zijn van een drukfout.
40. Zie hoofdstuk 3.
  41. *St. A. Düsseldorf. Karmeliter-Stift. Aachen* Oorkonde nr. 16.
  42. *St. A. Düsseldorf. Karmeliter-Stift. Aachen* Oorkonde nr. 18.
  43. Quix, *Gesch. Burtscheids*. Oorkonde nr. 184.
  44. Quix, *Chorus*, blz. 42.
  45. Pick, *Margarethenkonvent*, blz. 180.
  46. Oorkonde nr. 76 van 17 maart 1340, uit het archief Kuylenburg in Holland. Originele tekst (in Latijn, nog te vertalen naar het Nederlands) in bijlage.
  47. Quix, *Topographie*, blz. 65.
  48. Biergans, blz. 82.
  49. Pick, *Margarethenkonvent*, blz. 180 e.v.
  50. Oorkonde S.203 van 21 mei 1355 uit het stadsarchief van Aken. Originele tekst (in oud-Duits, nog te vertalen naar het Nederlands) in bijlage.
  51. Biergans, blz. 80.
  52. Oorkonde S.203 van 21 mei 1355 uit het stadsarchief van Aken. Originele tekst (in oud-Duits, nog te vertalen naar het Nederlands) in bijlage.
  53. Oorkonde nr. 168 Domkapittel Aken, staatsarchief in Düsseldorf. Originele tekst (in Latijn, nog te vertalen naar het Nederlands) in bijlage.
  54. Quix, *Gesch. Burtscheids* nr. 179. Quix interpreteert de inhoud echter verkeerd als hij op, blz. 431 aangeeft dat Gerhard Chorus het betreffende huis (nu aan de Markt nr. 2) aan Gerhard, Johann en Mois heeft verkocht.

Uit hoofdstuk 3:

Gerhard Chorus als diplomaat

Gerhard Chorus moge zich met volle energie in zijn diverse ambten voor het stadsbestuur van Aken ontplooid hebben, de grootste betekenis van de ridder lag op een ander gebied, dat van de relaties van Aken met vorsten en steden, de 'buitenlandse' politiek. Gerhard Chorus was in de eerste plaats een diplomaat. In die hoedanigheid heeft hij de stad Aken voortreffelijk vertegenwoordigd bij de keizer, verscheidene andere vorsten en bij steden.

Aken had sinds de Karolingische tijd in vergelijking met andere steden als Keulen en Frankfurt eigenlijk nauwelijks bijzondere politieke betekenis gehad. De Akeners stelden zich ermee tevreden als de in hun stad gekroonde koning na zijn inauguratie de stadsprivileges bevestigde en zomogelijk uitbreidde. Daar hield meestal het contact met keizer en rijk op. De ligging van de stad aan de uiterste westgrens van het rijk bracht al als vanzelfsprekend met zich mee, dat Aken niet al te intensief deelnam aan het rijksleven. Voor de stad was het belangrijker om vriendschappelijke betrekkingen te onderhouden met de vorsten in de aangrenzende gebieden, met name die van Gulik en Brabant. Slechts als Aken in vrede met hen verkeerde, kon de handel in de stad gedijen. Aken was een handelsstad, vooral gericht op het westen, de Nederlanden en Frankrijk. In Antwerpen stond bijvoorbeeld op de plek van de huidige Jezuïetenkerk het Akener Huis met een gigantisch pakhuis. Het was tegelijk een herberg voor de uit Aken arriverende kooplieden. Ook de beurzen in de Champagne werden ijverig bezocht door Aken, tot in de veertiende eeuw, toen andere Duitse steden er niet meer vertegenwoordigd waren. Bij deze intensieve handelsbetrekkingen met het westen geraakten de betrekkingen met het keizerrijk op de achtergrond.

Gerhard Chorus bracht in deze situatie verandering en bewerkstelligde een belangrijke vernieuwing in de politiek van de stad. Het is aan zijn invloed te danken dat de stad Aken niet alleen met de heren en steden in de omgeving verdragen sloot en handelsconflicten werden bijgelegd, maar dat de stad ook in ruimer verband aan politieke betekenis won. In de tijd van Gerhard was Aken op alle Rijksdagen vertegenwoordigd, meestal door hemzelf. Met geen enkele van de middeleeuwse keizers zijn door Aken zoveel onderhandelingen geïnitieerd als met keizer Ludwig van Beieren.

Sindsdien maakten gezantschappen en boden een vast deel uit van het stadsbestuur. Terwijl voordien nauwelijks iets over gezanten van Aken werd overgeleverd, bevatten de stadsrekeningen van de veertiende eeuw een hele rij posten die samenhangen met uitgaven voor gezantschappen. Als gezant werd doorgaans een van de beide burgemeesters gekozen. Als het om zeer belangrijke aangelegenheden ging, werd deze begeleid door de gemeentesecretaris¹. Ook schepenen en andere raadsheren traden als gezant op². Bij minder belangrijke aangelegenheden volstond schriftelijke afhandeling door boden³. De gezanten werden steeds door de gemeenteraad benoemd, waarbij de keuze uiteraard op diegene viel die zich op het betreffende vlak als bekwaam had bewezen en de verhoudingen en personen in andere steden en aan vorstelijke hoven goed kenden.

Gerhard Chorus was in die tijd ongetwijfeld de beste vertegenwoordiger van de belangen van zijn stad. Tot hem wendde de raad zich, als andere diplomaten zonder resultaat terug waren gekomen. Tijdens zijn ambtsuitoefening als burgemeester had hij de verhoudingen in de stad Aken precies leren kennen en daarnaast had hij in

brede kring en in het bijzonder bij keizer Ludwig achting en invloed verworven. Hij had bovendien bewezen vreedzame onderhandelingen te prefereren boven het gebruik van geweld. Door zijn welbespraaktheid was hij ook de geëigende man om de stad Aken naar buiten toe te vertegenwoordigen. Uiteindelijk heeft Gerhard het grootste deel van zijn tijd in dienst van de stad als diplomaat buiten de stad doorgebracht.

Betrekkingen met de graaf van Gulik

Zijn eerste reis ondernam Gerhard in de kwestie van de Lombarden die in Aken verbleven. Deze christelijke geldhandelaren waren geliefd bij het stadsbestuur, omdat zij met hun middelen in tijden van geldtekort de stad bijsprongen. Ook namen de Lombarden, in tegenstelling tot de joodse geldhandelaren, deel aan burgerplichten als nachtwacht en versterkingswerkzaamheden. Uit dankbaarheid verleende de stad vele Lombarden burgerrechten⁴. Daardoor kwam zij echter in conflict met de graven van Gulik. Sinds deze van keizer Heinrich VII het beschermheerschap over de joden in Aken hadden ontvangen, maakten zij ook aanspraak op dat over de Lombarden⁵, hetgeen betekende, dat zij zich het recht voorbehielden de Lombarden toestemming te verlenen zich in Aken te vestigen en vergunning te verstrekken voor hun bedrijfsactiviteiten. Gulik zag de Lombarden dus als hun onderdanen en dat welbewust, want ze kwamen goed van pas in het streven van Gulik om de talrijke onafhankelijke adellijke geslachten in de wijde omgeving binnen hun leenverband te brengen, hetgeen dikwijls gepaard ging met kostbare krijgshandelingen, waarvoor zij geregeld de geldebuidels der Lombarden moesten aanspreken⁶. Zolang de Lombarden hun onderdanen waren, diende zij zich inschikkelijk voor Gulik te betonen dan wanneer zij burgers van Aken waren geworden. Gulik had niet alleen onenigheid met de stad over het beschermrecht maar het kwam ook tot botsingen met de Lombarden zelf. Schuldeisers en schuldenaren zijn nu eenmaal zelden goede vrienden. Zo kwam het, dat graaf Willem V van Gulik in 1334 een aantal Lombarden uit Aken gevangen nam en naar zijn slot in Nideggen liet overbrengen⁷. Aken heeft zich vervolgens ingespannen om deze inwoners te bevrijden. Eerst stuurde de stad de beide burgemeesters Eichhorn en Wolter in Punt naar Nideggen om met de graaf over vrijlating van de Lombarden te onderhandelen. Dit gezantschap was vergeefs. Vervolgens zond men Gerhard Chorus en de gemeentesecretaris Alexander naar Keulen, waar graaf Willem vertoefde bij zijn broer de aartsbisschop Walram⁸. Ook deze reis bleef zonder resultaat. Tenslotte lukte het Chorus, na twee reizen naar Nideggen, om de vrijlating van de gevangenen te bewerkstelligen⁹. De Lombarden hebben de stad daarvoor nadien bedankt¹⁰.

De vrede tussen de graaf van Gulik en de Lombarden bleek echter helaas niet van lange duur. De graaf zou de Lombarden geld afgeperst hebben. Daarom werd Gerhard Chorus, die een vertrouwensband met de graaf had, in 1338 opnieuw naar Gulik gestuurd¹¹. Hij keerde onverrichter zake terug. Niet lang daarna ging hij met Arnold Parvus en Eichhorn opnieuw naar Gulik¹². Nu toonde de graaf zich bereid de Lombarden schadeloos te stellen. Hij gaf uitdrukkelijk toe, dat Aken het recht had zich voor de Lombarden in te zetten¹³. Nadien schijnt hij ook afgezien te hebben van het beschermheerschap over de Lombarden. Daarmee was de kwestie van de Lombarden tot tevredenheid van de stad, de graaf en de Lombarden zelf geregeld en schijnt de hierover bereikte vrede niet meer verstoord te zijn. De stadsrekeningen vermelden althans geen verdere toelagen meer voor reizen inzake de Lombarden van Aken.

Betrekkingen met Limburgse en Brabantse edelen

Zoals door de inspanningen van Gerhard de vriendschappelijke betrekkingen tussen de Lombarden en de graaf van Gulik werden hersteld – en daarmee ook de goede verhouding tussen Gulik en Aken – zo slaagde hij er ook in diverse andere naburige heren voor Aken te winnen. Gerhard was bevriend met Heinrich von Gronsfeld, een rijke heer die in de buurt van Maastricht resideerde. Uit een bewaarde brief blijkt dat Heinrich zijn vriend Gerhard verzoekt om zich in te zetten voor familie van Heinrich, de gebroeders von Keiswinkel, die een rechtsgeding voerden met ene Christian Schadefricke voor de rechtbank van Aken¹⁴. Het lijkt erop dat Gerhard dit verzoek heeft ingewilligd. Nadien heeft Heinrich de stad namelijk diverse diensten verleend. Daar was gelegenheid genoeg voor, omdat de grenzen van het grondgebied van Aken met het hertogdom Limburg (hier bedoelt Birmanns waarschijnlijk het hertogdom Brabant, dat hij verderop in de tekst ook noemt) niet precies waren vastgelegd¹⁵. Daardoor kwam het nogal eens tot conflicten tussen Aken en de Limburgers. Met name het bezit van de bekende Galmeiberg, rijk aan koper, was reden tot twist¹⁶. Ten tijde van Gerhard waren zowel Aken als een kring van Limburgse edelen betrokken bij de opbrengsten van de berg, vermoedelijk op grond van een oude afspraak¹⁷. Op een gegeven moment probeerden de Limburgers de stad haar aandeel te ontzeggen en gingen ze zelfs zover een aantal Akenaren te arresteren en gevangen te houden. Onduidelijk is, op welke gronden. Aken liet zich deze inbreuk op haar rechten echter niet welgevallen en probeerde door onderhandelingen de zaak te regelen. Meerdere schepenen en raadsleden werden in 1344 voor beraad naar Limburg gestuurd¹⁸. Toen dat niets uithaalde bleef Aken weinig anders over dan Gerhard Chorus naar Brabant af te vaardigen¹⁹. Deze wendde zich allereerst tot Heinrich von Gronsfeld, die beloofde de gevangenen onder zijn hoede te nemen²⁰. Over hun verdere lot is niets bekend. De Limburgers toonden zich in de onderhandelingen met Gerhard zeer onverzettelijk. (–) Uiteindelijk heeft Aken haar aandeel in de opbrengsten weten te handhaven. In hoeverre dat de verdienste van Gerhard Chorus is geweest²¹, is moeilijk te zeggen. Vermoedelijk was zijn aandeel in de affaire niet aanzienlijk. Slechts eenmaal heeft hij een gezantschap ondernomen in de kwestie, terwijl andere burgers van Aken meer dan tien keer naar Limburg werden afgevaardigd²². (–)

Vertrouwing van de keizer

Gerhards belangrijkste diplomatieke rol was die van onderhandelaar voor de stad Aken met keizer Ludwig IV. Na de dood van keizer Heinrich VII kwam het zoals bekend tot een dubbelkeuze. Op 19 oktober 1314 kozen de Habsburgers in Sachsenhausen hertog Frederik de Schone, de dag erop kozen de Lützelburgers in Frankfurt diens neef Ludwig van Beieren tot opvolger. Een conflict tussen beide opvolgers was onvermijdelijk. Aanvankelijk was hun macht even groot. Ludwig rekende de meerderheid van de vorsten met keuzerecht tot zijn bondgenoten, terwijl Frederik een grotere en invloedrijke hofhouding voerde. De Oostenrijkse Habsburgers hadden in Schwaben en aan de Bovenrijn overwicht, terwijl Ludwig in Frankenland en aan de Midden- en Neder-Rijn de meeste aanhangers telde²³. Ook de meest aanzienlijke rijkssteden, vooral van belang vanwege hun financiële middelen, erkenden Ludwig als koning. Daarbij was het van extra belang, hoe de kroningsstad zich zou opstellen. Dat zij voor Ludwig koos, was eigenlijk geen wonder, omdat de stad daarmee de keuze van haar machtige naburen volgde, onder wie met name de graaf van Gulik, die zich zoals alle graven en edelen uit de omgeving van Aken aan Ludwigs zijde schaarde²⁴. Het was ook in het belang van de handel in Aken om goede betrekkingen te onderhouden met de Lützelburgers, die aan de Neder-Rijn machtig waren.

Frederik kwam als eerste bij Aken aan, om daar gekroond te worden. Maar de Akeners weigerden hem de intocht, met als argument dat zij zich vooralsnog neutraal wilden opstellen en de poort eerst voor die vorst zouden openen wiens macht het grootste was gebleken²⁵. Deze neutraliteit was slechts een schijnbare. Toen Ludig enige tijd nadien aankwam, werd de poort meteen voor hem geopend. Hij werd op 25 november 1314 feestelijk gekroond met zijn echtgenote Beatrix. Om de stad nog meer aan zich te binden verleende Ludwig haar direct na zijn kroning belangrijke nieuwe privileges²⁶. (–) Nadat het conflict tussen Ludwig van Beieren en het Habsburgse Huis in 1322 met de slag bij Mühldorf was beslecht ten gunste van Ludwig, begon de nog langduriger strijd met paus Johannes XXII. Ook in dit conflict schaarden de steden zich aan de zijde van de keizer, wat niet zonder betekenis was, aangezien het wemelde van de pauselijke bondgenoten in het rijk. (–) Toen in december 1334 als nieuwe paus Benedictus XII aantrad, hoopte Ludwig een verzoening te bereiken, maar daarin werd hij teleur gesteld²⁷. In de verwachting dat met de persoon ook de angel uit het conflict zou zijn gehaald, opende Ludwig onderhandelingen met de pauselijke Curie en liet een gezantschap vrede en verzoening aanbieden. Het gezantschap keerde echter terug met als pauselijk antwoord, dat Ludwig eerst afstand diende te doen van de keizerstitel, om zich na een verzoening alsnog te laten kronen²⁸. Heel Duitsland was verontwaardigd over deze onmatige eis. Op 16 juli 1338 verklaarden de Duitse edelen, bijeen te Rense, dat naar oud gebruik de voltrokken uitverkiezing de nieuw gekozene de koningstitel verleende en daarmee tevens de koninklijke en keizerlijke regeerrechten. De paus had slechts het recht de koning tot keizer te kronen²⁹. Om dit Renser besluit tot rijkswet te verheffen belegde Ludwig een rijksdag in Frankfurt, eind juli 1338³⁰. Vorsten, wereldlijke en geestelijke heren, afgevaardigden van vele rijkssteden, edelen en vertegenwoordigers van religieuze orden waren er bijeen. Uit Aken waren Gerhard Chorus en Alexander von Sörs aanwezig³¹. Zij moesten twee volle weken wachten voor de onderhandelingen begonnen, zo lezen we in de stadsrekeningen. Toen de keizer vervolgens tegenover de steden de wens uitsprak dat zij zich bij het Renser besluit zouden aansluiten waren de Akener afgevaardigden er niet zeker van of zij daar zonder de raad te horen mee konden instemmen. Snel reisden zij terug naar Aken en stelden de gemeenteraad in kennis van de wens van de keizer³². De raad besliste dat de gezanten het Renser besluit namens Aken mochten erkennen. Gerhard Chorus kon toen echter wegens andere bestuurszaken Aken niet opnieuw verlaten. In zijn plaats werd als gezant Johann Eichhorn afgevaardigd³³. De rijkssteden hadden intussen besloten dat hun vertegenwoordigers apart bijeen zouden komen voordat zij weer naar Frankfurt zouden gaan. Die bijeenkomst vond plaats in Mainz, waar allen zich akkoord verklaarden met het Renser besluit. Eichhorn en Alexander von Sörs brachten in de raad van Aken verslag uit over de Mainzer stedenvergadering. Intussen had Gerhard Chorus de zaken die hij had af te handelen geregeld, waarna hij met de beide andere gezanten weer naar Frankfurt reisde³⁴.

De Frankfurter rijksdag heeft Ludwig naar alle waarschijnlijkheid het einde van de strijd om de rechtmatigheid van zijn machtsaanspraken gebracht³⁵. Hij maakte gebruik van de gunstige situatie door op 6 augustus de vorsten en steden twee wetten voor te leggen, waarvan de ene met scholastieke geleerdheid de aanspraken van de paus op het overdragen van het keizerlijk gezag afwees, terwijl de andere de titel en rechten van de door de vorsten gekozene vastlegde. Beide wetsvoorstellen werden aangenomen³⁶. Sindsdien gold de beslissing dat het pauselijk wereldgezag voor Duitsland een fictie was. (–) De stad Aken toonde de keizer zich voor haar trouwe opstelling zijn bijzondere dankbaarheid, door nog op diezelfde 6^e augustus haar

privileges, met name die op het gebied van belastingrecht en recht van tol, te bevestigen³⁷. Zo konden de gezanten van Aken tevreden naar huis terug keren. Gerhard Chorus bleef echter nog enige dagen in Frankfurt om vervolgens naar Koblenz te rijden, niet als afgevaardigde van Aken, maar omdat de keizer daarheen alle ridders van het rijk ontboden had. In Koblenz zou Ludwig namelijk op 31 augustus 1338 koning Edward van Engeland ontmoeten om een verdrag van wederzijdse bescherming en weerstand te sluiten, gericht tegen Frankrijk³⁸. Gerhard nam op 5 september deel aan een indrukwekkende plechtigheid op het Kastorplein in Koblenz, waar zich in pronk en praal een feestelijke rechtsbijeenkomst ontvouwde. Chorus zal er zich ongetwijfeld verheugd hebben over het herstel van de eenheid van het rijk, nu keizer, vorsten en volk zich in hun verzet tegen de Curie en tegen Frankrijk verenigd zagen. De Engelse koning zat op een rijkversierde troon, de keizer, getooid met de gouden dubbelkroon, op een hogere troon. Aan zijn rechterzijde stond de markgraaf van Meissen, daarachter talrijke hertogen en bisschoppen, het geheel omringd door de ridders, onder wie Gerhard Chorus, die de vertrouwensman van Ludwig geweest schijnt te zijn in de onderhandelingen met de steden³⁹. Vanuit Koblenz ging Gerhard in het gezelschap van de keizer weer naar Frankfurt. Dat deed hij, zoals de stadsrekening uitdrukkelijk vermeld, vrijwillig en voor eigen rekening⁴⁰.

Terug in Aken wachtte Gerhard een nieuwe taak. Tussen Aken en Wilhelm von Manderscheid was om onduidelijke redenen een vete ontstaan. Gerhard leek het verstandig in deze kwestie de keizerlijke hulp in te roepen en hij begaf zich meteen weer op weg naar Frankfurt, waar de keizer nog vertoefde⁴¹. Helaas is onbekend, of Gerhard iets bereikte. De onderhandelingen hebben lang geduurd, want Gerhard zag zich gedwongen van half september tot half oktober in Frankfurt te blijven. Hij stelde de raad van Aken steeds op de hoogte van de stand van zaken met behulp van koeriers⁴².

Of Gerhard Chorus ook tussen 1339 en 1344 voor de stad Aken op diplomatiek terrein actief is geweest, is niet vast te stellen, omdat over dit tijdvak de stadsrekeningen met daarin de uitgaven voor gezantschappen en de namen van gezanten, ontbreken. (–) Intussen was op 7 mei 1342 Clemens VI paus geworden. Deze was vlot en welbespraakt, maar gespeend van zedelijke principes⁴³. Hij zette de door zijn voorgangers ingezette politiek naadloos voort. De situatie was gunstig voor hem omdat Ludwig door zijn ingrijpen bij de erfopvolging in Tirol en door zijn huwelijkskwestie met Margaretha in Duitsland veel steun had verloren. De nieuwe paus wees de toenaderingen van Ludwig van de hand en begon op 10 april 1343 een proces tegen Ludwig als verklaarde ketter. (–) Begin september 1344 kwamen de Duitse vorsten in Keulen bijeen om de ontstane problemen te bespreken⁴⁴. Daar werd iedere aantasting door de paus van de rijksrechten en de rechten van de vorsten onaanvaardbaar verklaard. Om de persoon van de keizer maakten de vorsten zich echter niet meer druk. Vandaar dat deze zich opnieuw aangewezen zag op de ruggesteun van de steden. Hij riep vorsten en steden op 9 september 1344 bijeen voor een rijksdag in Frankfurt⁴⁵. Aken stuurde wederom Gerhard Chorus en Alexander von Sörs als afgevaardigden⁴⁶. De keizer moet veel belang aan de vertegenwoordiging van Aken gehecht hebben, want voor het begin van de besprekingen vroeg hij uitdrukkelijk of Aken aanwezig zou zijn⁴⁷. (–) De irritatie van de Duitse vorsten over Ludwig, die in Keulen en ook in Frankfurt aan het licht was gekomen, werd nog groter tijdens een bijeenkomst van de vorsten half september dat jaar in Bacharach⁴⁸. Daar beklagde Johan van Bohemen zich erover, dat Ludwig zijn zoon Tirol had ontfutseld. Ook werd gesteld dat de keizer door nalatigheid in regeringszaken de

ontwrichting van het rijk in de hand werkte. Tevergeefs opperde Ludwig de mogelijkheid van aftreden ten gunste van zijn zoon. Maar de meerderheid van de vergadering wilde dat de zoon van Johan van Bohemen, Karl von Mähren, Ludwig zou opvolgen. (-). In de daarop volgende maanden beijverde Johan van Bohemen in eendracht met paus Clemens zich te verzekeren van steun voor Karl. Aartsbisschop Boudewijn van Trier stond aan hun zijde. Nu ging het er allereerst om de steun van aartsbisschop Walram van Keulen te verwerven. Half juni onderhandelde Johan van Bohemen met hem in Keulen⁴⁹. Aan deze onderhandelingen namen diverse vorsten en heren uit de omgeving deel. Ook Aken zond een vertegenwoordiger naar Keulen, en wel Gerhard Chorus⁵⁰. Dat betekende niet, dat Aken de keizer afviel, de stad wilde vooral op de hoogte blijven van de ontwikkelingen, zoals blijkt uit het feit dat Chorus niet aan de beraadslagingen deelnam maar zich beperkte tot waarnemingen. Het resultaat van het overleg was, dat Walram de zijde van Karl von Mähren koos. Aken was het daar niet mee eens. De stad probeerde integendeel de banden met de keizers aan te halen en daartoe werd opnieuw Gerhard Chorus gevraagd om naar Frankfurt te gaan voor besprekingen met de keizer⁵¹. Waarschijnlijk was de bedoeling om de keizer in te lichten over de beraadslagingen in Keulen. Gerhard trof de keizer echter niet in Frankfurt, omdat deze begin juni naar Tirol was gereisd voor een ontmoeting met de koning van Hongarije⁵², met wie hij een tocht naar Italië wilde ondernemen. Gerhard keerde daarop terug naar Aken en stuurde een bode naar Tirol om de keizer over de houding van Aken inzake de beoogde keuze van Karl von Mähren te informeren⁵³.

De op 11 juli in Rense bevestigde keuze voor Karl werd door de meeste Duitse steden weggehoond⁵⁴. Met name de steden aan de Rijn bleven Ludwig steunen, temeer omdat geen keizer meer voor hen gedaan had dan hij. Ludwig had het vrije handelsverkeer gewaarborgd door het sluiten van verdragen. Zo was op zijn instigatie in Zuid-Duitsland een omvattend verdrag tussen 22 steden tot stand gekomen⁵⁵. Verder hadden de steden aan hem de afschaffing van talrijke onrechtmatige tolheffingen te danken, de aanpak van struikrovers, dieven, brandstichters en moordenaars. (-) Dat Akens trouw aan Ludwig daarnaast vooral aan Gerhard Chorus te danken was, bevestigde de keizer zelf in een uitvoerig schrijven aan de raad⁵⁶. Om zijn achterban nog eens persoonlijk aan te moedigen belegde Ludwig nogmaals een rijksdag in Frankfurt, op 18 augustus 1346. Ook daar was Gerhard Chorus namens Aken aanwezig. Zijn reis erheen schijnt niet fortuinlijk te zijn geweest, aangezien zijn paard onderweg bezweek, zoals blijkt uit de vergoeding van 56 mark die de raad hem daarvoor toekende⁵⁷. In Frankfurt verzekerden de afgevaardigden Ludwig van hun steun. Tijdens een bijeenkomst van steden in Speier van 7 tot 11 september, waar Gerhard Chorus Aken weer vertegenwoordigde⁵⁸, werd dat nog eens bevestigd. Voor Gerhard was het zijn laatste reis ter belijden van Akens trouw aan de keizer. (-) Na de dood van Ludwig in 1347 slaagde Karl er alsnog in Aken voor zich te winnen, en wel door de graaf van Gulik – de meest ervaren diplomaat van die tijd – aan zijn kant te krijgen⁵⁹. Nadat deze met succes tussen Karl von Mähren en de stad Keulen had bemiddeld, begon hij in opdracht van Karl onderhandelingen met Aken⁶⁰, waar ook Gerhard Chorus bij betrokken was⁶¹, hoewel deze zich na de dood van Ludwig meer en meer uit de stadsdiplomatieke dienst terugtrok. (-) Langer verzet van Aken was zinloos, en uiteindelijk erkende de stad de rechten van Karl, die op 25 juli 1349 in Aken gekroond werd. Aangezien de nieuwe koning vervolgens tot 5 augustus in de stad bleef boden zich verschillende gelegenheden aan waarbij de stad Aken hem haar gastvrijheid op gepaste wijze kon tonen. Karl von Mähren op zijn beurt bevestigde de oude privileges van de stad en verleende haar nieuwe gunsten⁶². (-)

Noten bij hoofdstuk 3

1. Wohlhage, blz. 13.
2. Schulte, blz. 350.
3. Laurent, *St. R.* 123, blz. 1, 21
4. Laurent, *St. R.* 124, blz. 10, 153, blz. 2 e.v.
5. Laurent, *St. R.* 129, blz. 23, 126, blz. 16.
6. Quix, *Cod. Dipl.* Oorkonde nr. 257. Ook in Keulen bezaten vele Lombarden burgerrechten. Ennen, *Gesch. Kölns II*, , blz. 328.
7. Lacomblet II, Oorkonde nr. 140. – Pauls, blz. 4.
8. Wieth, blz. 56.
9. Laurent, *St. R.* 115, blz. 27.
10. Laurent, *St. R.* 115 e.v.
11. Laurent, *St. R.* 115, blz. 27.
12. Laurent, *St. R.* 115 e.v.
13. Quix, *Cod. Dipl.* Oorkonde nr. 313.
14. Laurent, *St. R.* 124, blz. 8-10.
15. Laurent, *St. R.* 124, blz. 11.
16. Quix, *Cod. Dipl.* Oorkonde nr. 337. – Hagen I, blz. 248.
17. Stadsarchief Aken, W 113.
18. Laurent, *St. R.* 152.
19. Noppius, blz. 111.
20. Laurent, *St. R.* 234 (161).
21. Quix stelt, dat hij beschikt over het materiaal met betrekking tot de onderhandelingen die Gerhard in Brussel en elders voerde. Ik kon niet vaststellen waar zich dit materiaal thans bevindt.
22. Laurent, *St. R.*, blz. 155-156.
23. Matth. Von Neuenburg bij Böhmer, *Fontes IV*, blz. 188.
24. Joh. von Victring bij Böhmer, *Fontes IV*, blz. 383.
25. Joh. von Victring bij Böhmer, *Fontes IV*, blz. 383 e.v.
26. Lörsch, *A.R.D.*, blz. 40.
27. Lindner I, blz. 429.
28. Riezler II, blz. 425.
29. Lindner I, blz. 444.
30. Riezler II, blz. 443.
31. Laurent, *St. R.* 123, blz. 1-6.
32. Laurent, *St. R.* 123, blz. 7-10.
33. Laurent, *St. R.* 123, blz. 10.
34. Laurent, *St. R.* 123, blz. 11-13.
35. Hauck V, deel 1, blz. 556.
36. Olenschlager, blz. 276 e.v. – Riezler II 443.
37. Böhmer, *Reg. Ludw.* nr. 1919.
38. Laurent, *St. R.* 123, blz. 14-15. – Dresemann, blz. 25.
39. Müller, blz. 82
40. Riezler II, blz. 444.
41. Laurent, *St. R.* 123, blz. 14-15.
42. Laurent, *St. R.* 123, blz. 24-28.
43. Laurent, *St. R.* 123, blz. 28-29.
44. Riezler II, blz. 483.
45. Lindner I, blz. 464.
46. Laurent, *St. R.* 154, blz. 30-32. – Müller, blz. 201.
47. Matth. Von Neuenburg bij Böhmer, *Fontes IV*, blz. 229.
48. Riezler II, blz. 486. – Dresemann stelt op, blz. 28 de zaak ten onrechte zo voor, als zou de vergadering in Bacharach vóór de rijksdag in Frankfurt hebben plaatsgevonden.
49. Werunsky I, blz. 429.
50. Laurent, *St. R.* 180, blz. 25-29.
51. Laurent, *St. R.* 180, blz. 35-38.
52. Riezler II, blz. 494.
53. Laurent, *St. R.* 183, blz. 24.
54. Nitzsch III, blz. 269.
55. Schwalm, blz. 1 e.v.
56. Quix, *Cod. Dipl.* Oorkonde nr. 338.

57. Laurent, *St. R.* 189, blz. 1-6. – Böhmer, *Reg. Ludw.* Nr. 2510.
58. Laurent, *St. R.* 189, blz. 1-6.
59. Wieth, blz. 36. – Öllers, blz. 69.
60. Dresemann, blz. 38.
61. Laurent, *St. R.* 204, blz. 5.
62. Lorsch, *A.R.D.*, blz. 58. – Böhmer, *Reg. Karls*, Nr. 1080.

Hoofdstuk 4:

Veronderstelde bouwactiviteiten van Gerhard Chorus

(Dit hoofdstuk weerlegt in detail diverse in later tijden opgedoken veronderstellingen dat Gerhard Chorus initiator en bouwmeester is geweest van in zijn tijd gerealiseerde c.q. voltooide belangrijke bouwwerken zoals o.a. de stadsmuren, het koor van de Dom en het Raadhuis. Hoewel Birmanns het voor waarschijnlijk houdt dat hij gezien zijn bestuurlijke taken als o.m. burgemeester bij de bouw van diverse grote projecten betrokken is geweest, ontbreken in de bronnen concrete vermeldingen van Chorus als bouwmeester. Tenslotte wijst Birmanns op het feit dat zijn grafschrift allerlei verdiensten met name noemt, maar geen op het terrein van bouw, verfraaiing of uitbreiding van de stad.)

Beeld van Gerhard Chorus, aan de gevel van het Raadhuis in Aken

Het graf van Gerhard Chorus

Zoals ook elders gebruikelijk¹ hadden in Aken oorspronkelijk alleen de parochiekerken begrafenisrecht. De St. Adelbert-kerk en de domkerk hebben dit recht in de veertiende eeuw uitgeoefend. In die tijd was het voor de ingang van de St. Catharinakapel gelegen terrein de gangbare begraafplaats². Deze kapel was ook de grootste van de kapellen die het *parvisium*, voorhal van de dom, omzoomden³. In de loop van de veertiende eeuw kon door verschillende oorzaken, vooral het groeiende aantal inwoners van de stad, het aloude parochieverband geen stand meer houden. Dat had ook gevolgen voor het begrafenisrecht. Op den duur kregen ook de kloosters en ziekenhuizen het recht om op hun grond een kerkhof aan te leggen. Waren de begraafplaatsen bij kloosters aanvankelijk vooral voor hun overleden bewoners bestemd, nu konden er ook burgers begraven worden. Aanzienlijke burgers vonden in Aken in de tijd van ridder Chorus meestal op het kerkhof van de Dominicaners hun laatste rustplaats⁴. Deze patriciërs hadden doorgaans bij leven de kerk van de Dominicaners grote schenkingen gedaan. De paters verleenden de gevers dan het recht om op hun kerkhof te worden bijgezet, en de aldus verworven inkomsten stelden de kloosterorde in staat zich bij feestelijkheden met veel staatsie te presenteren.

Bij wijze van grote uitzondering werd iemand in de kerk zelf begraven. In het algemeen was dit in die tijd verboden⁵. Slechts bisschoppen, abten, prominente geestelijken die zich verdienstelijk hadden gemaakt, vorstelijke of anderszins aanzienlijke personen en de stichters van een kerk kon deze eer ten deel vallen. Burgers konden doorgaans hooguit in de voorhal van de kerk worden bijgezet, ook al was hun verdienste voor de kerk nog zo groot. Maar ook dat was een grote zeldzaamheid. Toch kwamen bij de opgravingen in de Karolingische voorhal van de dom van Aken in 1910 talrijke graven inclusief resten van gebeente tevoorschijn. De graven waren gemetseld met breuksteen en tegels. Die in de diepere lagen stamden uit de Romeinse en de gotische tijd. De hoger gelegen met tegels gemetselde grafkelders zijn nog in de baroktijd voor bijzetting gebruikt⁶.

De eerste van wie we zeker weten dat hij in de voorhal van de dom zijn graf heeft gekregen, was de rond het midden van de dertiende eeuw gestorven schout van Aken Arnold von Gymnich. Hij had, zoals zijn necrologie vermeldt, de domparochie nieuwe koorboeken geschonken. Die boeken zijn behouden gebleven en dragen het opschrift *Orate pro Oraldo* (bid voor Arnold). Terwijl de exacte plek van Arnolds graf echter niet is komen vast te staan, is dat wel het geval bij dat van ridder Chorus. Gerhard Chorus werd niet, zoals wel beweerd is, in de voorhal van de dom begraven wegens zijn verdiensten voor de bouw van het koor van de dom (koor = Chor, van het Latijnse Chorus), maar omdat hij een vroom man was, die de dom een legaat had nagelaten en voorts omdat hij, stammend uit een geslacht van aanzienlijken, door zijn vreedzame politiek wederzijds gunstige verhoudingen tussen stad (burgerij) en dom (geestelijkheid) had weten te bewerkstelligen⁷. De plek waar de ridder begraven lag bevindt zich in het oosten van de voorhal, in de noordelijke hoek⁸. Dat is niet in tegenspraak met de gegevens van Noppius, die uitdrukkelijk aangeeft dat het graf van Gerhard “aan de rechter hand voor en bij de Wolfsdeur” lag⁹. Bij Noppius is namelijk rechts en links steeds vanuit het koor gezien, zoals eenvoudig valt vast te stellen aan de hand van vele andere passages in zijn werk. Zijn beschrijving is dus in

overeenstemming met die van Simarsch. Uit de formulering ‘voor en bij de Wolfsdeur’ volgt bovendien, eveneens in overeenstemming met de tekening van Simarsch, dat het graf precies in de hoek en niet bijvoorbeeld verder westelijk tegen de noordelijke muur lag. De twee bekende bronzen beelden, een wolf en een pijnappel, stonden dicht bij het grafmonument van Gerhard en wel tegen de buitenste bogen aan weerszijden van de toren, op vierhoekige zuilen¹⁰. Het graf van Gerhard werd afgedekt door een blauwe langwerpige, rechthoekige steen met daarop een koperen plaat waarin in Leoninische versregels de volgende inscriptie was gegraveerd¹¹:

*Gerardus Chorus miles virtute sonorus
Magnanimus multum scelus hic non liquit inultum
In populo magnus in Clero mitis ut agnus
Urbem dilexit et gentem splendide rexit
Quem Deus a poena liberet barathrique gehenna*

*(Hier ligt) Gerhard Chorus, uitverkoren als ridder
Nobel van aard, liet hij misdaad niet onbestraft.
Burgers bood hij krachtig bescherming, de clerus mildheid.
Verslingerd aan de stad regeerde hij haar met glans en eer.
Moge God hem straf en hellezeer besparen.¹²*

Leoninische versregels waren, vooral in de veertiende eeuw, zeer gebruikelijk bij grafschriften¹³. Opmerkelijk is bij deze inscriptie dat het jaar van overlijden ontbreekt. Voor het overige is de inhoud tamelijk algemeen gehouden. We kunnen uit deze versregels alleen afleiden, dat Gerhard tot ridder was geslagen, dat hij burgemeester was en dat hij in vrede met de geestelijkheid heeft geleefd. Opvallend is, dat zijn diplomatieke activiteiten niet worden vermeld.

Het grafschrift van Gerhard vertoont veel overeenkomst met dat van de in 1357 gestorven bisschop Lodewijk II van Munster, die door kroniekschrijver Florenz van Wevelinkhoven als volgt werd gekarakteriseerd:

*Clerum dilexit et miliciam rexit
Hic passus multa quae non permisit inulta¹⁴*

Als hier inderdaad sprake is van een tekstueel verband kan dit het gevolg zijn geweest van het gebruik van eenzelfde voorbeeldtekst door de kerkelijke secretarie van beide

bisdommen. Omdat ze een overwegend algemene inhoud dienden te hebben, behoefde men slechts weinig te veranderen aan het voorbeeld. Zo is verklaarbaar, waarom de diplomatieke verdiensten van Gerhard onvermeld bleven, hoewel juist deze hem verzekerden van de herinnering in dankbaarheid bij zijn medeburgers.

Omdat het origineel van dit grafschrift niet bewaard is gebleven, kan het niet verder onderzocht worden. Boven het graf was aan de muur een albasten beeld van Maria als jonge vrouw aangebracht. In 1399 verplichtte graaf Wilhelm von Wied, die van 1364-1410 proost van de domkerk was, zich om uit zijn inkomsten als proost (-) iedere nacht een brandend licht te laten opstellen bij het graf van ridder Chorus¹⁵. Von Wied, bij zijn benoeming reeds hoogbejaard, was met Chorus bevriend geweest. Van de originele gedenktekenen is vandaag de dag niets meer over. Het grafmonument is verdwenen. Wel is de nis van het Mariabeeld, na lange tijd dichtgemetseld te zijn geweest, onlangs weer geopend. Het beeld zelf wordt in de schatkamer van de dom bewaard. De koperen grafplaat werd rond 1788 voor een spotprijs verkocht¹⁶. In dat jaar werd een nieuw afsluitend portaal gerealiseerd, waarbij de vloer van de voorhal moest worden verhoogd om aan te sluiten op het straatniveau. Dat leidde tot de vernieling van het grafmonument¹⁷. Het laatste deel van de in de vloer opgenomen grafsteen verdween in 1802¹⁸.

Omdat bij het openen van het graf van Gerhard Chorus indertijd geen gebeente werd aangetroffen, is nadien twijfel ontstaan of hij wel begraven is geweest in de voorhal van de dom. Door de succesvolle opgravingen en onderzoeken op deze plek in 1843 is die twijfel echter geheel weggenomen. Het gebeente van Gerhard is daarbij geheel tevoorschijn gekomen. Het ambtelijke opgravingprotocol vermeldt daarover¹⁹:

“Het doel was het blootleggen van twee voormalige hier aangetroffen grafmonumenten van burgemeester Chorus en van proost Arnold von Gymnich. Met betrekking tot het eerste grafmonument kon de exacte plek zonder twijfel worden vastgesteld. Tot aan de vernieuwing van het plaveisel onder bisschop Berdolet was het herkenbaar aan een boven de vloer uitstekende grafsteen, met een ingelegde koperen plaat met het bekende grafschrift. Om dit graf opnieuw bloot te leggen werd op de aangegeven plek een groeve gedolven met een breedte van vijf voet en een lengte van acht en een kwart voet. (-) De uitgraving leidde spoedig tot de herkenning van het gewelf dat voorheen de rustplaats van ridder Chorus overspande en dat alleen met het oog op de verplaatsing van de vloer voor de beoogde nivellering lijkt te zijn ingekort. De afmeting van het gewelf zou, als het eerdere behouden was gebleven, 1 voet en 11 duim bedragen. Nadat het graf zorgvuldig was uitgegraven, konden de vorm nader onderzocht en de afmetingen exact worden vastgelegd. Als omgeving van de in het graf geplaatste doodskist zijn tegen de muur van de voorhal drie grafmuren gemetseld. De aldus afgesloten, naar beneden smaller wordende ruimte, had aan het oppervlak een lengte van zes en een halve voet. De breedte op de bodem bedroeg anderhalve voet en daar waar het gewelf begon twee voet. De hoogte van het graf onder het gewelf was drie en een halve voet. Het gewelf lijkt oorspronkelijk gemiddeld een halve voet dik geweest te zijn. Op de bodem van het graf werd het gebeente van een sterk, mannelijk lichaam gevonden. De beenderen zijn vervolgens met grote zorgvuldigheid blootgelegd en verzameld. Met het oog op een passend behoud van deze stoffelijke resten werd op instigatie van de vigerende proost een loden kist gemaakt, waarin het gebeente werd opgeborgen. Voordat de deksel daarvan werd vast gesmolten, werd er de volgende inscriptie ingegraveerd:

Ossa
Gerardi Chorus Eq.
Consulis aquisgranensis
De urbe patria
et de templo B.M.V.
optime meriti
in aperto eius sepulcro
inventum
iterumque condita
die 19^a Octobris
1843

De loden kist werd vervolgens ingemetseld in een kleine ruimte in het oorspronkelijke graf, afgedekt met een stenen plaat.”

Gerhard Chorus' graf is bij de laatste opgravingen in 1910, onder leiding van staatsbouwmeester Schmidt, in opdracht van de Karlvereniging in Aken²⁰ nogmaals bloot gelegd. Daarbij vond men inderdaad de in het protocol van 1843 beschreven loden kist terug, die 47,5 cm lang en 16 cm breed bleek te zijn. Het werd in de grafruimte teruggeplaatst en met de stenen plaat afgedekt²¹.

Noten bij hoofdstuk 5

1. Göttinger, blz. 236.
2. Quix, *Necrol.*, blz. 20, 22 e.v.
3. Lorsch, *Verzeichnis*, blz. 96.
4. Hess, blz. 12.
5. Wetzer-Welte VII, blz. 721.
6. Schmidt, *Die jüngsten Ausgrabungen in dem Aachener Münster*. Politisches Tagesblatt, Dienstag dem 7.en November 1911. Blatt III.
7. Zie hoofdstuk 2.
8. Buchkremer, blz. 220.
9. Aachener Chronik, blz. 21.
10. Meyer, § 29.
11. Beeck, blz. 48. – Noppius, blz. 17. – Meyer, § 29.
12. Kaatzer, *Chronik vom Jahre 1844*.
13. Österley, blz. 22.
14. Ficker I, blz. 50.
15. Beeck, blz. 49. – Quix, *Chorus*, blz. 44 geeft ten onrecht het jaar 1397 aan.
16. Quix, *Chorus*, blz. 43.
17. Faymonville, blz. 161.
18. Von Fürth III, blz. 525.
19. Een gewaarmerkt afschrift bevindt zich in handen van archivaris Pick in Aken.
20. Deze vereniging heeft ook het lovenswaardige streven om het grafschrift van ridder Chorus weer aan te brengen.
21. Het weekbericht over de opgravingen bezit staatsbouwmeester Erich Schmidt in Aken.

Epiloog:

Gerhard Chorus in de herinnering van de burgers van Aken

Gebleken is, dat Gerhard Chorus vele verdiensten worden toegeschreven, die niet op hem van toepassing zijn, althans niet met bronnen onderbouwd kunnen worden. Anderzijds zijn talrijke sporen van zijn activiteiten in dienst van de stad verloren gegaan of zo fragmentarisch overgeleverd, dat we nauwelijks een beeld van datgene wat hij gepresteerd heeft kunnen schetsen.

Vast staat echter, dat Gerhard de belangrijkste burger is, die de stad Aken in de middeleeuwen heeft voortgebracht. De burgers van Aken hebben de herinnering aan de ridder dan ook hoog gehouden. Zoals men het gebeente van Gerhard voor een definitieve teloorgang heeft weten te behoeden, zo zou men het als een even eervolle verplichting moeten zien de naam van de ridder met een monument te vereeuwigen. Juist ten tijde van de vermelde opgravingen in de dom, met ondersteuning van de kunstminnende koning Friedrich Wilhelm IV, scheen daar een kans toe te bestaan. Het Akener Genootschap 'voor ondersteuning van zinvolle wetenschappen en nijverheid' nam deze nobele taak op zich. Het Genootschap besloot tijdens zijn jaarvergadering op 17 april 1884 om een in enthousiaste bewoordingen gestelde oproep aan de burgers van Aken uit te brengen. Helaas bleef de uitvoering van het monument achterwege. Gebrek aan geld, de vraag waar het te plaatsen en het ontbreken van een portret zouden de redenen geweest zijn.

In 1848 werd het oude *Katschhof* ter ere van Gerhard Chorus herdoopt tot *Chorusplatz*. Het is het plein achter het raadhuis, dat oorspronkelijk *Hof* werd genoemd, maar later de aanduiding *Katschhof* kreeg. Ook dit plein herinnert niet meer aan ridder Gerhard, want enige jaren geleden heeft het de benaming *Katschhof* teruggekregen. In plaats daarvan werd de naburige nieuw aangelegde *Ritter-Chorusstrasse* naar de verdienstelijke burgemeester van de oude kroningsstad vernoemd. Zo'n acht à negen jaar geleden heeft men het plan opgevat om op de *Katschhof* een *Ritter-Chorusfontein* te plaatsen. Maar ook dit plan vond geen doorgang.

Momenteel getuigen buiten de *Ritter-Chorusstrasse* nog slechts twee beelden van de betekenis van de ridder. Het ene staat onder het baldakijn aan de zuidzijde van het raadhuis, aan de zuidwesthoek van het trapportaal, het andere aan de zuidelijke aansluiting van het octogoon van de dom. Dit werd in 1873, het andere in 1900 vervaardigd. Hoewel toen reeds de oorkonde van de Burtscheider aflaatakte met de beeltenis van de ridder bekend was en archivaris Pick de wens uitsprak het beeld naar deze gelijkenis te maken, schiep men een beeld naar vrije fantasie. Helaas stelt het beeld op het dom-octogoon Gerhard als bouwmeester voor. Hij draagt namelijk een bouwtekening in de rechterhand, met daarop de omtrekken van de fundamenten van de dom. Dit wijst dus op een functie die de ridder waarschijnlijk nooit heeft uitgeoefend, nog afgezien van het gegeven dat in die functie zijn betekenis voor de stad zou hebben gelegen.

*Beeld van Gerhard Chorus op
de traverse van het octagoon van de Dom in Aken*

Bijlagen:

Vier oorkonden die Gerhard Chorus vermelden

(Latijnse en oud-Duitse/oud-Nederlandse teksten nog onvertaald. Hier volgt de tekst zoals in de bijlagen opgenomen, alleen de titels en Birmanns' beschrijvingen zijn vertaald.)

I. Oorkonde van 23 mei 1337

Staatsarchief Düsseldorf

Universis presentes literas visuris et audituris nos Jordanus de Stockeym armiger et Detmodis, frater et soror, legitimi et proximiores heredes quondam honorabilis viri Wilhelmi de Stockeym, cantoris canonici prebendati ecclesie beate Marie Aquensis Leodiensis dyocesis, notum facimus et tenore presentium publice recognoscimus et protestamur, quod nos diligenti et matura deliberatione prehabita cum communibus consanguineis et amicis nostris in causa et requisitione, quam vel quas habuimus seu visi fuimus habere contra venerabiles viros dominos decanum et capitulum ecclesie beate Marie Aquensis dicte Leodiensis dyocesis, ratione testamenti seu ultime voluntatis dicti domini cantoris seu ex quacumque alia causa seu impetitione hereditarie successionis nobis et heredibus nostris competentibus, quoquomodo renuntiavimus et renuntiamus in his scriptis simpliciter et de plano libere et absolute bona fide omnique dolo et fraude exclusis et premissis, in cuius rei testimonium ego Jordanus pro me et sorore mea predicta sigillum meum presentibus literis duxi fideliter apponenda. Et ad maiorem roboris firmitatem omnium premissorum petivimus et obtinuimus a venerabili viro domino Rycaldo, dei gratia abbate

monasterii sancti Cornelii Indensis Coloniensis dyocesis, necnon strenuis viris dominis Wenero domino de Rode, Arnoldo dicto Parvo, domino de Breydenbeynt, Arnoldo de Pomerio, dapifero terre Juliacensis, Gerardo dicto Chorus villico et advocato regalis sedis Aquensis, Rutgero de Druve, militibus, ut ipsi sigilla sua his literis ducerent apponenda in testimonium veritatis. Et nos Rycaldus, dei gratia abbas Indensis, Wemerus dominus de Rode, Arnoldus dominus de Breydenbeynt, Arnoldus de Pomerio, Gerardus Chorus et Rutgerus milites confitentes et recognoscentes omnia premissa vera esse et ad instantes petitiones Jordani et Detmodis eius sororis predictorum presentibus literis sigilla nostra duximus fideliter apponenda bona fide et absque dolo.

Datum anno domini millesimo trecentesimo tricesimo septimo feria sexta proxima post dominicam, qua cantatur Cantat.

Aan deze oorkonde hangen zeven zegels:

1. Een aanzienlijk beschadigd zegel van Jordanus van Stockeym: wapenschild met dwarsbalken, in het midden waarvan een ster, daarboven twee en daaronder een naar rechts gewende springende leeuw.
2. Zegel van de abt: buste van een bisschop met het onderschrift: *contra sigillum abbatis*.
3. Zegel van Werner von Rode: wapenschild met getande rand en vier palen.
4. Zegel van Arnold Parvo: wapenschild met drie balken.
5. Zegel van Arnold de Pomerio: wapenschild met dwarsbalken, daarboven twee, daaronder een hoefijzer.
6. Zegel van Gerhard Chorus: wapenschild met twee diagonaal over elkaar gelegde lelies, in de bovenhoek een ster.
7. Zegel van Rutger de Druve: wapenschild met dwarsbalken, daarboven twee, daaronder een springende leeuw.

II. Oorkonde van 17 maart 1340

'Archief Kuyjlenburg in Holland'

In nomine Domini amen. Nos Gerardus dictus Chorus miles, Wolterus in Punt et Arnoldus dictus Schiffart, provisores domus Sancti Spiritus Aquensis, notum facimus universis presentes literas visuris et auditoris, quod honorabilis vir dominus Arnoldus miles, dominus de Breydenbenth, dedit et assignavit altari Sancti Spiritus predicta de suis bonis: pensionem annuam et hereditariam duorum modiorum siliginis mesure Aquensis boni paccial necnon censum hereditarium sex marcarum pagamenti Aquensis, quem censum idem dominus Arnoldus emit erga nos in bonis sancti Spiritus domus prefate. Quam pensionem annuatim in festa Christi, et censum predictum partim in festo Nativitatis beati Johannis Baptiste et partim in festo Christi singulis annis hereditarie et perpetue Paulus, qui nunc est procurator domus Sancti Spiritus, vel qui pro tempore fuit procurator ibidem, capellano altaris Sancti Spiritus predicti solvere debet et assignare de bonis Sancti Spiritus ubicumque sitis. Et bos redditus annuos et hereditarios idem dominus Arnoldus dicto altari comparavit in usus eiusdem capellani in remedium anime sue et suorum progenitorum in perpetuum.

In huius rei testimonium sigillum regalis sedis Aquensis ad causas unacum sigillo domus Sancti Spiritus supradicte his literis fideliter duximus apponendum bona fide omnique dolo in premissis excluso.

Datum anno Domini MCCCXL primo die beate Gertrudis virginis.

III. Oorkonde van 13 januari 1353

'Archief Dr. Wangemann, Aken'

Cunt si allen luden, die diesen brief aynsient inde horent lesen, dat wir, deychen inde capittel van unser vrouwen zu Ayghen, bekennen, dat uns Herr Geirrant Chorus ridder inde sine eliche huisfrouwe vrouwe Katrine gegeven haint veirzich sehillinge grunt cens, die gelegen sint ayn dren morgen lants bi lanceborn, die giet Mathys Kumptzener half zu sint Johans messen inde half zu kirsmessen, dat wer ôse vorbeganc dùin sùlen neyst daichs alre selen daghe of bennen echt dagen dar no unbevangan. Inde so wan ne dat wer dit begencknisse dùin sùlen, so sule wer des àvens zù vigilien eyn siden kleit spreiden inde vier kertzen dar úme setten inde des morgens ze seilmeseen dat selve dùin, dan sule wer gheven unsen heirren, den kanunchen, die do intgeinwordich sint, inde niemen anders oyn die kenlich siech sint, ze vigilien echtaen schillinge, die si under ùn deylen sulen, inde ze seilmessen echtaen schillinge, also also vorsprochen is, inde úme die ander vier sehillinge so sùle wer vier kertzen setten úme dat siden kleit in de sint sy schuldich zeletzen. Weir dat sache, dat wer diese begancknisse niet in deden, also hie vore gesehreven steit, des of got wilt niet gesehien ensal, so mùchte dis vùrsprochen her Geirrant of sine hùisfrouwe vrouwe Katerine of ôre rechte geherven oyn unsen zorn inde oyn unse widersprechen den vurspr. cens wieder nemen inde halden vor ere gerechte erve, alle argelist inde quode nuwe vunde uzgescheiden. In gezuichgenisse der woreide so haint wer, deechen inde capittel vùrgenant, unse goitz hùis siegel ain diesen brief gehangen, de gegheven ward int ior uns heirren, dat man schreif MCCC in den dri inde vunfcichsden jore ùp andaichs doutziender daghe.

Cunt si allen luden, die diesen brief aynsient inde horent lesen, dat wir, deychen inde capittel van unser vrouwen zu Ayghen, bekennen, dat uns Herr Geirrant Chorus ridder inde sine eliche huisfrouwe vrouwe Katrine gegeven haint veirzich sehillinge grunt cens, die gelegen sint ayn dren morgen lants bi lanceborn, die giet Mathys Kumptzener half zu sint Johans messen inde half zu kirsmessen, dat wer ôse vorbeganc dùin sùlen neyst daichs alre selen daghe of bennen echt dagen dar no unbevangan. Inde so wan ne dat wer dit begencknisse dùin sùlen, so sule wer des àvens zù vigilien eyn siden kleit spreiden inde vier kertzen dar úme setten inde des morgens ze seilmeseen dat selve dùin, dan sule wer gheven unsen heirren, den kanunchen, die do intgeinwordich sint, inde niemen anders oyn die kenlich siech sint, ze vigilien echtaen schillinge, die si under ùn deylen sulen, inde ze seilmessen echtaen schillinge, also also vorsprochen is, inde úme die ander vier sehillinge so sùle wer vier kertzen setten úme dat siden kleit in de sint sy schuldich zeletzen. Weir dat sache, dat wer diese begancknisse niet in deden, also hie vore gesehreven steit, des of got wilt niet gesehien ensal, so mùchte dis vùrsprochen her Geirrant of sine hùisfrouwe vrouwe Katerine of ôre rechte geherven oyn unsen zorn inde oyn unse widersprechen den vurspr. cens wieder nemen inde halden vor ere gerechte erve, alle argelist inde quode nuwe vunde uzgescheiden. In gezuichgenisse der woreide so haint wer, deechen inde capittel vùrgenant, unse goitz hùis siegel ain diesen brief gehangen, de gegheven ward int ior uns heirren, dat man schreif MCCC in den dri inde vunfcichsden jore ùp andaichs doutziender daghe.

IV. Oorkonde van 21 mei 1355

Uit het 'Haupt und hebregerister aller brieff und siegull, so das gasthaus in und aussen der stad zu fordern hatt', Stadsarchief Aken.

Wir, richter und scheffen des koniglichen stoils van Aachen, der namen hernach gesetzt staen, thuen kundt allen luiden, die diesen brieff ain sullen sehen off horen, lesen und kennen offenbarlich, dat vor uns und imse gegenwordicheit kommen is ein ersaem man, ernfest Gerart Chorus ridder als mumber und vormunder des gasthaus in den Radermaert und der armen seichen ahn ein seide, und Herman waelne Heinrichs sohn was van Valckenstein, dem Gott genoidt, ahn die ander seide, derselve Herman mit seinen guden mothwille und vorrath, in der zeit, das er es wol und von recht thuen mocht, so hat er verkocht und verkaufft erfflich, ewiglich und ummerme dem Gerart als mumber und in urbar und zu nutz des gasthaus und der armen siebenzehn marck erbzins ahn dem haus zu Valckenstein, dat zu Aach in den Maert gelegen is, und dha nun inwohnendt is Johan van Valckenstein des Henrichs eidom was, so wie dat selve haus und hoff dha leit und gelegen is in grunde, vor und achteren, in längden und breiden mitt alle seinen recht und zu behoren und auch nit. mehr untengilt, noch beschwert en is, dan elff marck erfflichs zins, und ein marck leibzocht, alle jahr zu bezahlen die vorgehende 17 marck zeins zu penxsten, van dem haus und vor ein seicher sum gelts, dat is zu verstaen, ygeliche marck gelts overhoit und nae gebuer umb sievenzehn marck penningk eix peygement, die demselven Herman zumahl wol bezahlt sient und van wilgenante summe gelts denselven Herman deme vorgehen. ernfesten Gerart als mumber des gasthaus gantzlich und zumahl vor uns quit hat gelassen und darauf verziegen mit mundt und mit dem halm overmiz diesen breiff, vorth so hat derselve Herman sich ausgethaen besitzunge und gebrauchunge des erfflichs zins ahn demselven haus, und alle des rechts, des er darahn hadde of hat, heudt zu dage, und hat darauf verzege und verziegt mit mundt und mit den halm, in urbar und zu nutz des vorgehen. Gerarts als mumber, und alwegen vort in urbar und zu nutz des gasthaus in den Radermart und der armen seichen, vortme, so hat Johan van Valkenstein, des Hermans schwager, geloft und mumber bekandt, undt geloft auf alles, dat he hat und gewinnen magh, als ernfesten Gerart, der vorgellanten sievenzehn marck gelts ahn deme selven mumber zu weren, binnen jahrs und boussen jahrs, und alle recht ansprach, krot und hindernis afzuthuen, in guten trewen sonder einiger kunne argelist, beheltnis rechts der grundtherren und der Zins dieser sievenzehen marck. In gezugnis der wahrheit und umb gantze waste stetigkeit, alle dieser puncten vorgeant, so hain wir Johann van Luigen, richter, her Johan Chorus, Volmer in Punt, Arnoldt Wilde, Mathis van Hoenkirchen, Henrich Rode, Arnoldt vau den Berge und er Cono van den Eichhorne, scheffen des koniglichen stoels van Aaehe, und umb beiden wille der partien, auff beider seide, uns siegelen ahn diesen breiff gehangen.

Actum et datum anno a nativitate Domini millesimo trecentesimo quinquagesimo quinto, feria quarta ante Urbani pape, quod fuit 21. die mensis May.